

FORRAY R. KATALIN
MUZSIKUSNAK LENNI

**A „Roma zenészek legális foglalkoztatásának támogatása”
érdekében indított kísérleti program**

(Kutatási zárójelentés)

19.

**FORRAY R. KATALIN
MUZSIKUSNAK LENNI**

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar
Neveléstudományi Intézet
Romológia és Nevelésszociológia Tanszék
PÉCS, 2007

Utánnnyomás, 2009.

Az utánnnyomás költségeit az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatta az 5503-6/2008. sz. Idegen nyelvű kislétszámú szakok indításának és fenntartásának ellátására kiírt pályázat keretében

Lektorálta: Beck Zoltán

Kiadja: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet,
Romológia és Nevelésszociológia Tanszék • 7624 Pécs, Ifjúság útja 6. •
Felelős kiadó: Forray R. Katalin • Sorozatszerkesztő: Cserti Csapó Tibor •
Szerkesztette: Cserti Csapó Tibor • Borítóterv: Ofset Hungária Kft. •
Készült az Ofset Hungária Kft. nyomdájában. Pécs, Szabadság u. 28. •
Nyomdavezető: Takács Imre • Megjelent 100 példányban • ISBN: 978 963 642 196 0 •
ISSN: 1586-6262 • Az eredeti kiadás a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Romológia Tanszéke gondozásában 2007-ben a Duplex-Rota nyomdájában készült.

Tartalom

Forray R. Katalin: Muzsikusnak lenni.....	7
A kísérleti program célja.....	7
A célcsoport	11
Előzmények.....	15
A közönségigény	22
Vendéglátás	25
Pódium	30
A képzés és a szakvizsga	33
A szervezet és ellenfele.....	37
A muzsikusok	40
Összefoglalás és javaslatok	42
Hivatkozott irodalom	50
Függelékek	51
A cigány közösségek zenekultúrája	51
Sánta Hajnalka: Cigányzene a neten	54
Szerkesztői utószó.....	77
Interjú Szirmai Lászlóval, az Országos Szórakoztatózenei Központ igazgatójával.....	78
Summary.....	83

A kísérleti program célja

„Mára szinte eltűntek a cigányprímások a vendéglőkből, ezzel kultúránk egy érdekes színfolttal vált szegényebbé. A kulturális és a munkaügyi minisztérium kezdeményezésére most átfogó program indul a mintegy háromszáz roma muzsikus-társadalom támogatására” – az idézet a Népszava 2005. december 15-ei cikkéből származik, s hasonló információt találunk más országos napilapokban és internetes fórumokon. A terv szerint az Országos Szórákkoztatózenei Központon (OSZK)¹, illetve az ehhez kapcsolódó új közhasznú társaságon² keresztül jut el a projektre szánt mintegy 140 millió forint a célcsoportokhoz: a vendéglátóhelyekhez és a zenészekhez.

„A kísérleti program a regisztrált álláskereső roma zenészek jövedelemszerző tevékenységének támogatását, munkaerő-piaci és társadalmi helyzetének javítását szolgálja.” – így fogalmaz az OFA 2006 áprilisában kelt felhívása, amely a pályázatok beadási határidejeként 2006. május 18-át jelölte meg. Az idézett újságcikk és a pályázati program hivatalos kiírása között eltelt időben a cél lényegében változatlan maradt, a megvalósítás módja annyiban változott, hogy az eredeti elképzelésnél kissé tágabb mozgástér nyílt a foglalkoztatás megvalósítására.

A kísérleti program kiírását többéves (legalább hároméves) tárgyalás és egyeztetés előzte meg. Egészen pontosan ma már aligha megállapítható, kinek az ötlete valósult meg. Annyi bizonyosnak látszik, hogy Kállai Katalin, a közelmúltban még önálló kulturális minisztérium romaügyi főtanácsadója, maga is muzsikus dinasztia sarja volt az, aki a tervet a megvalósítás szakaszába lendítette az OFA bekapcsol(ód)ásával. „Kormány-előterjesztést készítettünk 2005 novemberében, amely államtitkári értekezlet elé került. Az OFA-n keresztül találtam 150 millió forintot, amelyet úgy láttam, hogy a cigányzenészek támogatására lehet fordítani. Ezt én terjesztettem elő, a saját munkám. A program ügyében Csizmárral (foglalkoztatási miniszter) beszéltem, hogyan tudnának bekapcsolódni. A miniszter az OFA-t javasolta.” – mondta Kállai Katalin a vele készült interjúnkban.

A helyzetértékelés, a válsághelyzet érzékelése és a megoldási lehetőségek keresése bizonyára közös munkája sokaknak (köztük a kutatási beszámolóban szereplő interjúpartnereknek). 2005 kora ősztől jutott kapott egyre konkrétabb formát a projekt, ettől kezdve kapott egyre több figyelmet

1 Egészen pontosan: a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezete Országos Szórákkoztatózenei Központ

2 Magyar Élőzene Művészeti Kht, (MÉZ)

a sajtótól a muzsikuskok helyzete. 2005 november végén – december elején több cikk jelent meg országos napilapokban, web-lapokon erről a tárgyról. Azóta lankadt, illetve hullámozott a sajtó figyelme. Élénkült, amikor „esemény” történt – jelesül például a Dankó Pista Egyesület nyári tüntetése körül –, lanyhult az eseménytelen időkben.

A Magyar Rádió alább idézett műsora 2005 őszén drámaian fogalmaz:

„A cigányzenészek megmentésére elérkezett az utolsó pillanat. Képzett, tehetséges muzsikos tömegesen munka nélkül élnek, mert a cigányzene kiment a divatból, és mert a showbiznisz erőszakos propagandája nem tűr meg magán kívül más műfajt. A Zeneművészeti Szakszervezet adatai szerint mintegy háromezer emberről van szó, nem mindenki cigány származású ugyan, a szalonzenészek, dzsesszzenészek, cigányzenészek tartoznak ebbe a körbe.”

A fővárosiaknak sem könnyű, ám a legnehezebb helyzetbe a vidéki zenészek kerültek. Szerencsére van már olyan példa, amellyel akár büszkélkedni is lehet. A Csongrád-megyei Munkaügyi Központ vezetője Vladiszlovjev András számolt be arról, hogy létrehoztak egy közhasznú társaságot, amely segíthet a munkanélküli cigányzenészek munkába állásában.

„Megkeresett bennünket a helyi romaszervezet egyik képviselője és azt mondta, hogy nagyon sok romazenész van, akik szeretnének valamilyen módon megmaradni ennél a szakterületnél, hogyan tudna ebben segíteni nekik. Mi elmondtuk, hogy abban az esetben, ha van egy olyan alapítvány, vagy egy olyan egyesület, aki őket foglalkoztatná hivatásszerűen ezen a területen, és ehhez kérnek tőlünk közhasznú foglalkoztatáshoz támogatást, akkor a munkaügyi központ ebben partner lesz. És létrehoztak egy alapítványt, és ezzel az alapítvánnyal kötöttünk egy megállapodást, és ennek a megállapodásnak az értelmében két év lefutásra 11 fő jelenleg azoknak a száma, akik aktív zenészek közhasznú foglalkoztatottként. Ennek a munkának az a lényege, hogy ők egyrészt tanítanak, másrészt gyakorolnak, harmadrészt pedig minden olyan rendezvényen, ahol ezt az önkormányzatok vagy a szervezetek igénylik, ott ők élő zenével rendelkezésre állnak. Ezt vállalták.”

„Ez a minta már hat nagyvárosban működik – tudtuk meg Kállai Katalintól, a művelődési tárca romaügyi tanácsadójától. – Jelenleg Budapesten is készül egy ilyen program, a művelődési tárca pedig pályázati lehetőségekkel kívánja bővíteni a közhasznú cigány zenészek számát.”

Kállai Katalinnak azonban más tervei is vannak. A művelődési minisztérium készített egy tervezetet, melyet a kormány elé terjeszt, és amely a szórakoztatóiparban dolgozó zenészek helyzetét hivatott megoldani. A romaügyi tanácsadó asszony úgy látja, hogy ez egyáltalán nem egyszerűen foglalkoztatáspolitikai, hanem legalább annyira kulturális hagyomány kérdése is.

„Először egy kísérleti program megvalósítására van szükség, amely helyzetfelmérést kell, hogy eredményezzen és a helyzetfelmérés alapján tudjuk megállapítani azt, hogy milyen az igény, a kínálat-kereslet viszonya, és az Országos Szórakoztató Zenei Központ erre létrehozott egy közhasznú társaságot, amely majd bonyolítja a zenészek munkába állását, és ez munkaközvetítés és munkakölcsönzés formájában működhet. Egy bonyolult dologról van szó, de én azt gondolom, hogy ezzel a kormány-előterjesztéssel elő tudjuk segíteni azt, hogy az élő zene visszakerüljön a hétköznapokba.”³

A jelen kutatási beszámoló alapját képező vizsgálatra 2006. február és augusztus között került sor, ilyen formán a szó szorosabb értelmében nem lehet alkalmas arra, hogy a kísérletnek szánt program kiírását meglapozza. Mivel azonban hangsúlyosan kísérletről van szó, fontos lehet a gyakorlati alkalmazás vizsgálata, illetve ennek segítése. Ennek során megkíséreljük követni és bemutatni az eredeti elképzelések változását, a pályázati kiírás körüli bonyodalmakat, a pályázat tartalmával kapcsolatos elképzeléseket az ország különböző területein. Tapasztalatainkat összefoglaljuk, és javaslatot teszünk a program folytatásának lehetőségeire.

A kutatás során alapvetően interjúk módszerrel gyűjtöttünk információkat.⁴ Problémát jelentett, hogy – a kérdezettek személye miatt – minden helyszínre a kutatás vezetőjének kellett elmennie, legalább az első interjút elkészíteni (az OSZK kirendeltségek egymással szoros kapcsolatban lévő hálózatot alkotnak, sértő lett volna, ha bármelyiküket nem a kutatás vezetője keresi meg). A kirendeltség-vezetők figyelmessége folytán minden egyes interjúhelyzetben több személlyel találkoztunk: több zenész volt jelen és meghívták a szóba jöhető vendéglők egy-egy vezetőjét is.

Ezzel az adatgyűjtési módszerrel a kutatás mégis megalapozóvá vált: a kutatás vezetője ugyanis bizonyos értelemben mediátori, közvetítői funkciót látott el. Mivel olyan társadalmi csoportról (muzsikusok) és olyan szervezet-

3 Gellért András beszélget: Muzsikálni is lehet már közhasznúként. Magyar Rádió on-line, 2005. szeptember 13.

4 Az interjúpartnerek nevét csak abban az esetben közlöm, amikor hivatalos minőségükben nyilatkoznak meg.

ről (OSZK) van szó, amelyez igen erős kohéziós erő zár össze, minden egyes interjú, beszélgetés forgatókönyve, az ott felvetett problémák igen gyorsan körbejártak, és mire a következő interjúra sor került, némely esetben (ilyen például az ellenőrzés kérdése) már végiggondolásra került, ill. intézményes lépéseket tettek a megoldására.

A célcsoport

A pályázati kiírásban szereplő célcsoportot, a „roma zenész” kategóriát érdemes pontosabban értelmezni.

A politikai diskurzusokban ajánlott „roma” kifejezés alkalmazása azt sugallja, hogy az OFA cigány, roma etnikumú zenészek foglalkoztatását kívánja támogatni, függetlenül attól, hogy a szórakoztató zene mely ágában tevékenykednek.

A bevezetesként idézett újságcikk egy lehetséges kulturális értékállítást fogalmaz meg. Eszerint a hagyományos magyar cigányzene érték, hungaricum, s a zenét tudó, átörökítő cigány (alkalmasint nem roma) zenészek a munkaerőpiacon válságba kerültek, helyzetük veszélyezteteti eme kulturális érték fennmaradását. A kormányzat keresi annak módját, hogy a zene megtartását és a zenészek társadalmi helyzetét a leghatékonyabban támogassa.

E két álláspont ilyen tisztán nem jelenik meg sem a pályázati kiírásban, sem a pályázásra való készülődésben. Ez a nem eléggé tisztázott célkitűzés csak azért nem okoz zavart, mert a pályázat zárt, meghívásos, és a meghívottak tudják, hogyan értelmezzék a leírtakat, tudják azt, hogy éles határok nincsenek. Mindkét megközelítés – a második talán az elsőnél egyértelműbben – implikálja, hogy egyik fontos kulturális (szociokulturális) cél az élőzene visszahozása a vendéglátásba.

Hogy ténylegesen kikről lehet szó, azt két megközelítéssel mutatjuk be. Az egyik a tudományos diskurzus szerint való, amely az alcsoportokat az általuk játszott **zene műfaja alapján** sorolja be (Kállai Ernő, 2002 és más szerzők nyomán).

1. A komolyzenét játszó fiatalok, akik rendszerint több generáció óta a verbunkosból kinőtt klasszikus cigányzenével foglalkozó családok sarjai. Klasszikus zenei tanulmányaik szüleik tudatos döntésének következménye. Látva a „kávéházi” zene hanyatlását, a szülők úgy vélték, hogy a klasszikus zene műfajában, „igazi nagy művészként” több lehetőség, jobb élet vár majd gyermekeikre. A zeneileg magasan képzett fiatalok tudásukat gyakran külföldi (főleg bécsi, illetve németországi) kurzusokon, saját költségen vagy ösztöndíjak segítségével csiszolják. Szimfonikus zenekarok tagjaként gyakran járnak külföldre, a pódiumzenészek pedig a nagy nemzetközi versenyeken való részvétellel igyekeznek megalapozni karrierjüket. Van, aki a cigányzenéről váltott át a klasszikusra, de az sem számít ritkaságnak, aki visszatér az étermi muzsikáláshoz. A jazz-zenészek ősei között is rendszerint cigányze-

nészeket találunk. A legnagyobb nevek pódiumon érnek el önálló sikereket, rendszerint előbb és inkább külföldön, mint itthon. Találkozhatunk velük jazz-klubokban, de nem ritka, hogy pop-együtteseknél helyezkednek el.

2. A cigányzenét játszó, idősödő zenészek, akik az 1960-70-es években a cigányzene utolsó virágkorának haszonélvezői voltak. Az Országos Szórákkoztatózenei Központ biztosította a helyüket, és az alacsony fizetést a borralalóval akár a többszörösére egészítették ki. Az olcsó gépzene megjelenése aláásta lehetőségeiket, sorra szűntek meg a cigányzenés éttermek, ők pedig munkanélkülivé váltak. Ide sorolhatjuk a ma 20-as éveik végén, 30-as éveik elején járó zenészeket, akik akkoriban voltak gyerekek, amikor a cigányzene még népszerű volt, ezért a szüleik akaratának megfelelően a családi tradíciót folytatva vált belőlük muzsikus.

3. Az ún. autentikus népzenei játszó, általában az oláh-cigány, kisebb hányadban beás közösségbe tartozó zenészek korábban valamilyen vállalkozásból vagy kereskedelmi tevékenységből éltek, és csak az utóbbi 10–15 évben fordultak a zene felé az irántuk mutatkozó érdeklődés és igény hatására. Rendszeres szereplőivé váltak az itthoni és külföldi roma- és nemzetiségi fesztiváloknak. Jellemzően nem rendelkeznek magasabb zenei képzettséggel.

4. A tánc- és szalonzenészek a gépzene megjelenését kihasználva felváltották a nagyobb létszámú cigányzenekarokat. Akár egyedül is, szintetizátorral vagy harmonikával kísérve éneküket szórákkoztatják a kisebb éttermek, szórákzóhelyek, bulik vagy lakodalmak közönségét. A funkciójuk nagyjából megegyezik a klasszikus cigányzenészekével: változatos repertoárjukkal szórákkoztatnak. Igyekeznek követni a divatot, és mindenben megfelelni a fiatalok igényeinek. Igazán stabil helye főleg az egyedül játszó szintetizátorosoknak, vagy bárzongoristáknak van, akik közül nem egy Zeneakadémiát végzett, de nem tudott máshol elhelyezkedni. A legtöbben hakniznak, de vannak olyan szerencsések is, akiknek önálló fellépéseik is vannak (pl. Váradi Roma Café). Külföldi munkát általában olcsóságuknak köszönhetően, szezonálisan sikerül szerezniük éttermekben, vagy tengerjáró hajókon, ahol legkevesebb 3-4 hónapot töltenek, és ahova rendszeresen vissza tudnak járni.

A fenti, szociológiai és zenei műfajok szerint tagolt csoportosítás alapja az etnicitás (cigány, roma etnikumú személyek) és a gyakorolt zene műfaja, a csoportokban szereplők valóban „roma zenészek” tekinthetők. Ez a csoportosítás – amelyet ki lehetne még egészíteni átmeneti műfajokkal és alcsoportokkal – alapját képezheti egy támogató programról való gondol-

kodásnak, azonban az így kirajzolódó szerkezet túlságosan tágas és kevésbé tartalmaz prioritásokat ahhoz, hogy a foglalkoztatást támogató programot lehessen ráépíteni.

Szirmai László, az Országos Szórakoztatózenei Központ igazgatója a vele készült interjúban praktikusabban írja le a célcsoportot. „A hangszerek mondják meg, ki az igazi cigányzenész: hegedű (prím, másodprím, kontra), brács(a), nagybőgő, cimbalom, klarinét”. Az ideális zenekar 7 tagú, de egy zenekarhoz legalább 4 tag (4 hangszer) szükségeltetik. Az igazi cigányzenész csapat mindent el tud játszani, szalonzenét is (ehhez csak a cimbalom helyett kell zongorát használni), sramli-zenét is, mivel a muzsikuskok többsége tud tangóharmonikán, gitáron is játszani. Összességében tehát **a szórakoztató zenét játszó professzionális muzsikuskok – akiknek nagy hányada a cigány, roma etnikum tagja – tekinthetők a támogatás célcsoportjának**. Közülük csak a működési engedéllyel és/vagy szakvizsgával rendelkező zenészek foglalkoztatásának támogatása jön számításba. Szirmai László szerint 2 600 személynek van működési engedélye vagy szakvizsgája, mint cigányzenésznek, további mintegy 1 000, engedéllyel rendelkező tánczenésszel lehet számolni.

A pályázat nem preferál zenei műfajt, irányzatot, ily módon a szintetizátorral zenélő („gépkezelő” – mondják lenézően a cigányzenészek) muzsikusk, ha az egyéb feltételekkel rendelkezik, a támogatandók körébe kerül.

Ez a megközelítés logikusan következik az OSZK szervezeti szerepéből, küldetéséből. Egyetlen fontos elemmel – és annak folyományával – változtatja a tudományos szempontú besorolást: csak professzionális (tanult, szakvizsgás) muzsikusra gondol, így kizárja az ún. autentikus népzenei játzó, túlnyomó többségében zeneileg képzetlen, szakvizsgával nem rendelkező zenészeket.

További szűkítést jelent az, hogy a támogatás kedvezményezettje **„regisztrált álláskereső”**, régebbi szóhasználattal „regisztrált munkanélküli” legyen. A munkaügyi támogatási rendszer logikája szerint közhasznú foglalkoztatási támogatásban – közhasznú munkavégzés – az részesíthető, akit hat (de legalább három) hónapja álláskeresőként regisztráltak. Ily módon nem támogatható, aki valamilyen ellátási formában már részesül: a kedvezményezettek csoportjánál elsősorban a rokkantsági ellátás fordul elő.

Kállai Katalin a vele készült interjúban a következőképpen írja le a célcsoportot: „Azok a roma zenészek tartoznak ide, akik hangszeres zenét játszanak, és vizsgával rendelkeznek. Ebben az esetben a folklór nem támogatható

tó, és csak szakképzett, vizsgázott zenészt kaphat támogatást. A szalonzene, tánczene, jazz, egy zongorista – nincs létszámhoz kötve – élőzene, szalonzene, nem szükséges, hogy feltétlenül roma zenész legyen, meg az etnikai hovatartozás vállalása személyes döntés dolga – ezek a zenészek tartoznak a támogatási körbe. A szintetizátor is élőzene, de inkább legyen egy háromtagú zenekar. Azonban a vizsga szükséges, kontrollt kell bevezetni. Az OSZK zenei vizsga a kormány előterjesztésünk része lesz, igen jöjjön vissza az OSZK vizsga, olyan legyen a zenész, vizsgázott. A szintetizátoros például vizsgázzon le zongorára! És fontos, hogy élőzene legyen. Az előterjesztésben benne lesz az is, hogy érdekeltté kell tenni a vállalkozót, hogy az élőzenészt foglalkoztassa.”

A célcsoportot mindezek alapján tehát nem a cigányzenészek, hanem azok képezik a **szórakoztató zenét játszó professzionális, magukat romának valló muzsikusközül, akik regisztrált álláskeresőket hat (három) hónapon át.**

Előzmények

Függetlenül attól, hogy a jelenlegi programban a célcsoport korántsem azonos a hagyományos cigányzenészekkel, megállapíthatjuk, hogy a probléma története egybeesik történetükkel. A zenész családok kiemelkedését, felszínen maradását évszázadokon át a zene biztosította. A zene nemcsak erős kohéziós erő volt, hanem a létfenntartás elemi feltétele is. A folyamat, aminek következtében a zenélés kezd egyre inkább háttérbe szorulni, a cigányzenészek eme csoportjának társadalmi helyzetét, kilátásait, reményeit alapjaiban változtatja meg.

A 19. században a cigány társadalom nagyobbik fele megragadt a hagyományos cigány sorsban: vályogvető, üstfoltzó vagy éppen lókereskedő közösségekben. Egy szerény kisebbségnek viszont új útja nyílt a felemelkedésre, a zenészeknek. A nagyvárosokban olyan nagy igény volt játéukra, hogy nagyon hamar maguk mögött tudták hagyni a cigánysorok nyomorát. A második világháború után, a kommunizmus évtizedeiben, még jobbra fordult a zenészek sorsa. A pártállam egy merész húzással „megoldotta” a cigánykérdést: egyszerűen kijelentette, hogy Magyarországon ilyen nem létezik. Munkát kaptak, mint bárki más, a megélhetésük biztosítva volt. Előtérbe kerültek – ezúttal új szerepben – a zenészek. Ők a legsötétebb évek alatt is utazhattak Nyugatra, akadálytalanul kaptak vízumot akár az Egyesült Államokba, Németországba, és könnyedén eljutottak a Szovjetunióba is. Kirakatemberek lettek. Terjesztették a kultúrát, vitték a világ minden tájára a magyar népművészetet. Megfordultak olyan egzotikus helyeken is, amiről az átlagember még manapság is csak álmodik, és rengeteg pénzt kerestek. Ők hozták az országba a valuta egy részét.

Lakatos Antal cigányprímás, Tóni bácsi, így emlékszik azokra az időkre⁵: „Akkoriban, az ötvenes években, sorra alakultak a nagy zenekarok, az Állami Népi Zenekar, a Belügyi Zenekar, a Rádió Népi Zenekar... valamennyi 25–30 tagú banda volt. A hatvanas évekre csak Budapesten 103 banda volt. Rengeteg cigánynak volt ott megélhetés. Aztán ott voltak a vendéglők. Akkoriban nem is volt olyan hely, ahol ne lett volna zenekar.” És ezek csak az itthoni helyek voltak, azok, ahol a cigányzenész két külföldi út között muzsikált. Mert a nagy pénz kint volt. „A koncertirodán le kellett fizetni a tíz százalékot, és utána lehetett válogatni az utakból. De ott voltak a vállalati utak is. Mi voltunk a reklám, így aztán bejártuk az egész világot,

5 Baranyi Béla, www.amarodrom.hu/2002.02./text.08.htm

még olyan helyeken is voltunk, mint például Pakisztán. Mindenhol hatalmas sikerünk volt. Én magam tízszer voltam a müncheni Piroska étteremben. Ez a hetvenes években nyílt egy hónapra, de olyan sikere volt, hogy harminc évig működött...” Aztán jött a rendszerváltás, és Tóni bácsi, mint oly sok társa, letette a vonót. Igaz, ő addigra már nyugdíjas volt.

A társadalmi megrázkódtatásból a zenészek sem maradtak ki. Pedig eleinte úgy tűnt, szórakozásra, zenére ezután is lesz igény. Aztán elkezdek bezárni a vendéglők. Várady László, negyvenes éveiben járó primás, világéletében jobbnál jobb helyeken muzsikált, de mára ő is munkahely nélkül maradt. „Tíz évig voltam primás a Hiltonban – mondta –, volt benne egy kifejezetten magyaros jellegű étterem, a Kalocsa. Sohasem hittem, hogy oda egyszer majd nem kell cigányzene. De hát profilváltás volt... Tulajdonképpen azóta nem muzsikálok rendes szerződésben.” Pedig ő is járt a világ minden táján, neve annak idején vonzotta a közönséget. „Japánból kedves emléket őrzök – mesélte. – Egy alkalommal a császári család is eljött meghallgatni minket, és az előadás után gratuláltak. Egyébként érdekes, hogy kint még most is nagy igény lenne ránk, csak már nincs koncertiroda, ami az utakat szervezné. Mindenkinek magát kell menedzselnie, amihez, hát a cigányok többsége nem ért. Mi annak idején csak a zenéléssel törődtünk, ilyen dolgokat nem tanultunk meg. Itthon meg már nem lehet megélni a muzsikából. Alig van már cigányzenés hely, talán ha kilenc maradt a fővárosban, és ott sem igazán fizetnek meg bennünket.”

Ha az ember a nyolcvanas években végigment a körúton, jóformán százméterenként ütközött vendéglőbe, ahol élő cigányzene volt. Mára egy sem maradt. Butikok, gyorséttermek, közértek nyíltak a helyükön. Dömötör Miklós, a Stadion Szálló igazgatója arról mesélt, hogy nem is maradt már olyan hely, ahová be lehetne menni mulatni úgy, ahogy a régi időkben. „Márpedig mulatni igazán a cigányzenére lehet – jelentette ki. – Csak hát az a baj, hogy cigányzene már csak nagyon elit, és ezért nagyon drága helyeken van, ahol nem vennék jó néven, ha az ember amolyan klasszikus értelemben vett mulatozásba kezdene. Ráadásul olyan csillagászati összegű számlát tesznek az ember elé, hogy kétszer is meggondolja, hogy bemenjen-e. Csakhogy egy régi vágású kisvendéglő, ahol lehetne mulatni, mára már egyszerűen nem tud eltartani egy tisztességes zenekart. Hiszen egy banda még trióban sem tud muzsikálni. Kell oda a sípos, a csellós, hogy a másodprimásról már ne is beszéljünk. Ez pedig minimum öt embert jelentene, akiknek a bérért kigazdálkodni nem kis feladat. Annak pedig, hogy kevesebb pénzért

alkalmazzunk nem igazán nívós zenekart, nincs értelme, hiszen az nem fogja becsalogatni a vendéget.”

Egyáltalán becsalogatja-e még a cigányzene a vendéget? „Alapvetően meg kell különböztetni, hogy milyen profilú az étterem – mondta Dömötör Miklós. – Ha klasszikus, magyaros jellegű helyről van szó, akkor ahhoz hozzátartozik, hogy cigányzenét is szolgáltatson, hiszen azt várja el a vendég. A cigányzene szerves része a magyar vendéglátó hagyománynak. Azt pedig, hogy a magyar vendéglátóipar piacképes, számtalan dolog bizonyítja. Én elnöke vagyok a Magyar Gasztronómiai Szövetségnek is, így állíthatom, hogy a magyaros ételek, a magyaros kiszolgálás és szórakoztatás világszerte elismert ma is, annak ellenére, hogy itthon nagyon sok hely zár be. A kormány is felvette a programjába, hogy magyaros éttermeket nyit a világ különböző pontjain, és ezek természetesen cigányzenés helyek lennének.”

„Hogy kint hogy fogadták a roma zenészeket? – emlékezett vissza Lakatos Antal. – Hát, a zenészeknek mindig többet volt szabad, mint az átlagnak. Szinte mindig luxusszállodában laktunk, a görék meg voltak örülve értünk. Volt olyan, hogy annyi pénzt adtak itálra egy estére, hogy nem tudtuk elinni. Akkor esett meg, hogy nem a zenészek fizettek italt a vendégek, hanem mi küldtünk a szimpatikus vendégnek valamit. Ez Brazíliában volt, Rióban. Tudod, bennünket sohasem cigánynak, hanem művésznek tekintettek.”

„Velünk egyszer megesett, hogy Finnországban lerobbant a kocsí, amivel turnéztunk – mesélte Várady László. – Tanakodtunk, hogyan menjünk tovább, aztán mire észbe kaptunk, már ott is volt egy új kocsí. A helyiek hozták a rosszért cserébe, mert nem akarták, hogy lemaradjunk a következő fellépésről. Ott helyben alá is írtuk velük a szerződést a következő évre...”

Külföldön, ha megvannak az embernek a kapcsolatai, máig sem gond eladni egy jó zenekart néhány fellépésre. Ám itthon már haknik sincsenek igazából. Mintha nem lenne már igény rá. „Változtak a szokások is, ez tény – mondta Dömötör Miklós. – A mai fiatalok már messze nem ismerik úgy a nótákat, ahogy az én korosztályom, de – és ezt a fiam példája is igazolja – ez nem jelenti azt, hogy ne mulatnának néha szívesen cigányzenére. Nem is beszélve az én korosztályomról, mi pedig azért még vagyunk elegenden. Az árakban keresendő a fő oka annak, hogy csökkent az érdeklődés. A nyolcvanas években, ha elment az ember egy elegáns étterembe, megebédelt úgy kétszáz forintból, és abból már a cigánynak is jutott egy ötvenes. Ezt pedig az emberek többsége annak idején megengedhette magának. Ma

azonban nagyon kevés ember keres annyit, hogy ezt megtehesse. Csökken tehát az éttermek látogatottsága, így sorra szabadulnak meg a költséges dolgoztól, például a cigányzenétől. Egyszerűen arról van szó, hogy ugyanaz az étterem, ami régen öt-hat zenészt is eltartott, ma már nem jövedelmez annyit, hogy akár egyet is alkalmazhasson.”

Egyre több cigányzenész kerül utcára. Közülük sokan maguk sem hiszik el, hogy véglegesen munkanélkülivé váltak, hiszen megszokták, hogy valamelyik bandában mindig van üresedés. Csakhogy mára már nincsenek bandák. „Van néhány bebetonozódott zenekar, amelyik féltve őrzi a helyét, és vannak az állástalan zenészek, akiknek képzettség híján esélyük sincs elhelyezkedni. Ezek az emberek gyerekkoruktól kezdve mást se csináltak, mint zenéltek, sokan közülük tizenéves koruktól járták a világot. Tanulni nem maradt idejük. Amikor az „A” kategóriás zenei vizsgához kötelezővé tették az érettségi vizsgát – megoldották valahogy. Általában úgy, hogy az iskolapadba azért ne kelljen beülni. Így eshetett meg, hogy a volt klarinétos ma fuvarozásból él, a nagybögös ládákat pakol valahol... Sőt, az is megtörtént, hogy egy öreg prímás már csak a Nyugati téri aluljáróban húzta a régi nótát - egy pálinka reményéért.”

„Olyan is megesett – mesélte Dömötör Miklós –, hogy bejöttek hozzám cigányzenészek, akikkel régen együtt dolgoztam, és azt kérték, hogy alkalmazzam őket, de ne mint zenészt, hanem mint akármi mást. Akár mosogatót is. Szerintem ez már a vég. Tudja, mostanában annyit beszélünk arról, hogy meg kellene óvni nemzeti értékeinket, hát azt hiszem, a cigányzenére is figyelniük kéne egy kicsit.”

És hogy van-e még jövője a cigányzenének? „Van, hogyne lenne. – mondta Dömötör Miklós – Legalábbis remélem. Hogy sorra zárnak be a cigányzenés helyek, nem azt jelenti, hogy igény nincs rá, hanem azt, hogy fizetőképes kereslet nincs. Én személy szerint meg vagyok róla győződve, hogy ha kitermelődik egy fizetőképes magyar középosztály, ezek a helyek újra meg fognak nyílani. De addig sem szabadna hagyni, hogy a szakma kihaljjon...”

Pedig erre minden esély megvan. Az állástalan cigányzenészek, ha magukon már nem is tudnak, a gyerekeiken azért még próbálnak segíteni. Tanítatják őket, sokszor erejüket megfeszítve is. A gyerekek pedig szakmát tanulnak, érettségiznek, sőt, olykor még egyetemre is mennek. Ha pedig mégis zenészek lesznek, hát mindennel foglalkoznak, csak cigányzenével nem, hiszen... „Hogy csinálnék-e a gyerekeimből cigányzenészt? – kérdezett

vissza Várady László. – Ugyan már! Hát miért akarnék én rosszat a saját fiamnak?”

A cigányzenész családok már a 19. század végétől házasságok révén is szoros kapcsolatban álltak egymással (Sárosi, 2004, Csemer, 1994). Létrejötték cigányzenész-dinasztiák (pl. Berkes, Berki, Koczé, Rác, Radics, Magyarai és így tovább). A zenei műfajok szerinti csoportosításban már utaltunk rá, hogy gyermekeik, még inkább unokáik gyakran a klasszikus pódiumzene vagy a jazz felé mentek el. Mi történt a többiekkel, a kevésbé híresekkel, az idősebb nemzedék tagjaival?

A cigányzenészek társadalmi rangjukat és anyagi jólétüket – ha egyre csökkenő mértékben is –, de egészen a 20. század második feléig meg tudták őrizni. Sárosi Bálint becslése alapján 1968-ban még 7–8 ezerre volt tehető a hivatásos cigányzenészek száma. A külföldi turnék alatt egyre több zenei stílust ismertek meg, ami megalapozta a következő cigányzenész nemzedék benyomulását a jazz és a klasszikus zene területére is.

A második világháború után az egykori dzsentr, majd a polgári világ létformáit megtestesítő kávéházakból, éttermekből fokozatosan állami és szövetkezeti vendéglátóipari egységek váltak, s a korábbi patinás nevek helyett számozott italboltokban találta magát a vendég. Kiment a divatból a mulatozás, a nótázás, és vele együtt a cigányzene is. Miután bevezették a zenedíjat, egyre több helyen döntöttek úgy, hogy megszüntetik ezt a szolgáltatást. Csak mutatóban, egy-egy híres kávéház, patinás étterem foglalkoztatott cigányzenekart. A muzikusok közül, akinek lehetősége volt rá, hangszerrel váltott; vidékről a legkiválóbbak Budapestre költöztek, azt remélve, hogy a fővárosban még rangja van a magyar nótának, a cigányzenének, a világban azonban keveseknek termett babér. Szűkös megélhetési forrásként csupán a családi, ünnepi események maradtak meg. A muzikusok többsége nehéz fizikai munkára kényszerült, hivatásukat csak a hétvégeken, alkalmi rendezvényeken gyakorolhatták. Megszakadt a régi nagy, „úri cigány” generációk sora.

Ebben az időben, pontosan 1952-ben szerveződött a jelenlegi Rajkózenekar, Farkas Gyula, az Állami Népi Együttes művésze vezetésével. A cigányzene megújítását tűzte ki célul annak színpadi, hangversenyszerű előadásával. Később a KISZ Központi Művészegyüttes keretében lehetősége nyílt a tehetséges cigányzenész gyerekeknek, hogy felkészüljenek leendő hivatásukra, s mellette általános jellegű és zenei iskolázásban is részesüljenek. Jelenleg Talentum néven működik az iskola. Maga az ötlet, hogy cigányze-

nész gyerekek koncertezzenek, illetve hogy a gyerekek zenén kívüli elemekkel növeljék a produkció hatását, nem új. Rigó Gábor, a neves cigánykar-mester mesélte, hogy amikor a 30-as években rajkókkal külföldön turnézott, az egyik kis rajkó a színpadon elsírta magát, és nem tudta végigjátszani műsorszámát. Ez a kis baleset a külföldi közönségből óriási szimpátiát és tapsvihart váltott ki. Attól fogva a menedzser előírása szerint a rajkónak mindig el kellett sírnia magát, mert szereplése így sokkal hatásosabb volt, mintha hegedült volna. **(Sárosi 1971: 211)** Az első igazán szervezett együttes 1935 őszen alakult, az Ostende kávéházban. Vezetőjük, Szilágyi Jenő, az utcán kóborló és a kávéházak előtt ácsorgó gyerekekből verbuválta össze azt a 220-at, akiből végül kikerült az a 24, aki az együttest alkotta. A gyerekeknek külön tantermük volt a kávéházban, ahol mint magántanulók, rendszeres oktatásban részesültek. Zenei továbbképzésükre tanárt szerződtettek. Minden gyerekkel külön foglalkoztak. 1939-ben már előbb Dél-Amerikában, majd az Egyesült Államokban turnézta.

A Rajkó-zenekart a cigányzene műfajának intézményesített formában történő tanítására hozták létre, ahova bekerülni csak szigorú felvételi útján lehetett. Farkas Gyula idejében a zenekar létszáma meghaladta a százat.⁶ Személyisége zenészek generációi számára volt meghatározó. Megjelenése és stílusa egyaránt tiszteletet keltett a növendékekben. Ma a következőképpen emlékeznek rá az egykori gyerekek: „Végül is neki muszáj volt. Ő nemcsak tanította a gyerekeket, hanem nevelte is egyben. Mert ugye egy nap vele töltöttünk hat órát körülbelül.” „Gyula bácsi megkövetelte azt, hogy elegánsan menjünk be a próbára. Nem mehettél be farmernadrágban, nem mehettél be topisan. Fehér ing kellett, hogy rajtad legyen, zakó, öltöny, nyakkendő. Különben hazazavart.” „Szigorú volt. A zenekarral szemben nagyon szigorú, és nagyon éles fülű, zseniális elme volt. Több száz ember közül megmondta, hogy ki mit csinál, ki mikor játszik rosszat. Magántanítványokat is vállalt. Az ország összes tájáról jártak fel hozzá. Mindenkinek tudott mutatni valamit ebben a szakmában. Tudta, hogy kit mire kell alkalmazni, hogy ki a tehetséges. Aki tehetséges volt, azt azért nyúzta rendesen.” Híres zenekar volt, ahova nem akárkit vettek fel. „Nagyon sokat utaztunk, világot láttunk, és még pénzt is kaptunk érte. Együtt voltam a mai napig jó barátaimmal. Nagyon jó gyerekkorom volt. Nem szeretnék más gyerekkort magamnak. Nem tudok jobbat elképzelni. A baj ott kezdődik, amikor ezek a bizonyos évek letelnek, és ki kell jönni.”

6 Az alábbi interjúrészletek zenészekkel készült interjúinkból származnak.

Az 56-os forradalmat, majd a megtorlásokat követő események után tömegesen jelentek meg a nyugati turisták, s ez lökést adott a magyar vendéglátó- és szórakoztatóiparnak, és vele együtt a cigányzenének is. Nemcsak itthon szaporodtak a munkahelyek, hanem külföldön is újra keletje lett a magyar cigányzenének. Magyar éttermek nyíltak Németországban, Ausztriában, Hollandiában, Belgiumban, Svédországban, Kanadában, az Egyesült Államokban, majd a Közel- és Távols-Keleten is.

A hirtelen nagyra nőtt kereslet miatt a fiatalok újra kedvet kaptak őseik mesterségéhez, és sorra iratkoztak be tanulni az Országos Szórakoztatózenei Központ Stúdiójába. Ez a virágzás a 80-as évek közepéig tartott. Addigra érett be a gondolat, hogy a cigányzenének és előadóinak a presztízsét növelni kell. Ezzel a céllal alakult meg 1985-ben a 100 Tagú Cigányzenekar nevű reprezentatív együttes, amely előadásmódjában a cigányzenéből ismert improvizáló zenélés eszményét ötvözi a klasszikus zenei együtthangzás eszményével. Ezzel a lépéssel a zenészek az identitásukat a legnagyobb presztízsű hagyományos cigány foglalkozás és egy szintén hagyományos műfaj csúcsteljesítményében kívánták kifejezni.

Akkor még csak közvetítés (OSZK) útján lehetett munkát vállalni, ezért ma is pontosan tudható, hogy mintegy 5 000 zenész dolgozott minden nap, 29 zenekarnak volt állandó külföldi munkája, az országban egy év alatt 50 000 olyan alkalmi rendezvény volt, ahol élőzenét igényeltek (60%-ban tánczenét, 40%-ban cigányzenét). 1 700 vendéglátóhelyen szólt a zene.

Ma nincsen pontos adat arról, hány zenész dolgozik a vendéglátóhelyeken, rendezvényeken. Feltételezhető, hogy sokan bejelentés nélkül, feketén és alkalmi szerűen jutnak munkához. Így kérdés az is, hogy a zenészek közül mennyi a tényleges munkanélküli, mennyi a „feketemunkás”, s hogyan lehet az utóbbiakat legális foglalkoztatásba átvezetni.

„Ha a szülők valami miatt mégis úgy döntenének, hogy cigányzenészt nevelnek majd belőlük, akkor egy újabb problémával találják szembe magukat: kitől, hol tanuljon a gyerek. Korábban erre egyértelmű volt a válasz: a Rajkóban. Farkas Gyula bácsi szaktudását és tekintélyét mindenki elismerte. A jelenlegi vezető, Mészáros Tivadar is hasonló kaliberű személyiség, de már ő is 75 éves, utánpótlás nem látszik” – foglalta össze Szirmai László⁷.

7 Szirmai Lászlótól a vele készült interjúkból idézek

A közönségigény

Gyakori érv a hagyományos éttermi zene, cigányzene, magyarnóta ellen, hogy idejét múlta az a világ, amit megidéz, nincsen rá közönségigény.

A *közönségigény becslése* során azonban azt is számításba kell venni, hogy kínálat nélkül aligha van kereslet, tehát ha nincs cigányzene a kínálati palettán, akkor a kereslet nyilvánvalóan lezuhan.

Ma a rádióban szűk körű az ilyen műsorok sugárzása, az interneten elérhető publikációk⁸ szerint legalább tíz éve egyetlen új felvétel sem készült, ha egyáltalán, akkor csak a régieket adják. Kivétel a RádióC, ahol rendszeresen és más zenei műfajokkal váltakozva szerepel a cigányzene – igazolván, hogy a budapesti roma közönség számára kedves ez a műfaj. A 2000-ben rendezett és közvetített „Vonópárbaj” lényegében visszhangtalan maradt. A fiatalok által leginkább nézett televíziós kereskedelmi csatornákon egyáltalán nem sugároznak cigányzenét. A közszolgálati adókon néha még találkozhatunk vele. A Duna TV minden vasárnap dél körül félórás műsort sugároz Nótacsokor, illetve Csendül a nóta címmel, amelyekben rendszerint legalább 10 éves felvételeket játszanak le. Némi szerencsével a Budapest TV-n is láthatunk cigányzenét. A szerencse azért szükséges, mert a tévéújságban soha nem szerepel. Am még ha szerepel is egy műsor az újságban, olyan címet kap, amiből nem derül ki egyértelműen a műfaj. A Vigadalom megnevezés még a szerencsésebbek közé tartozik. Amikor azonban csak annyi áll az újságban, hogy „Együtt”, kétséges, hogy sokan rájönnének arra, hogy ez a Rajkó Zenekar 50 éves jubileumi koncertje kapcsán készült riportfilmet takarja.

Ugyanakkor a 100 Tagú Cigányzenekarnak itthon is nagy közönsége van, külföldi fellépéseik diadalmenetek. (Például a 2006-os Vajdahunyad vári nyári koncerten előre elfogytak a borsos árú jegyek.)

„Ez a műfaj egy halott dolog. Akkor halt meg, amikor nem újítottak rajta. Pedig kellett volna. Ha meghallgatsz régi, 50-es, 60-as évekbeli filmek alatt menő zenét, mindenhol cigányzenekarok játszottak. Ugyanazokat muzsikálják a mai napig is. Ugyanaz a cigányzene most, mint ami régen volt. Ez nem lenne baj, mert ez egy egyedülálló dolog, ilyen nincs máshol, de így már a mai világban nem igazán eladható. A mai fiatalok biztosan nem hallgatják. Az idős emberek még hallgatják, de azok se úgy, hogy minden nap. Talán

8 Sánta Hajnalka: Cigányzene a neten (adatgyűjtés), 2006 május – lásd mellékletben.

nosztalgiaiból. De nagyon ritka dolog, hogy valaki éjjel-nappal tényleg azt hallgatná. Én se hallgatom.” – mondja egy cigányzenész.

Két szempontot emelek itt ki. Az egyik a műfaj kérdése. Vajon a cigányzenét azonosíthatjuk-e a magyarnótával? Történetileg biztosan nem, hiszen a 19. század elejének „terméke” a verbunkos cigányzene, a magyarnóta pedig csak a 19. század második felében jelent meg, és ért el hatalmas sikereket. Ez a régi paraszti világ képeit és hangulatát idéző zenei világ talán tényleg idegen ma. „Sokan nem is láttak, el se tudnak képzelni egy akácós utat!” – mondta egyik interjúpartnerem. Ám az „autentikus” népzene hasonló képekkel, asszociációkkal operál, nem is szólva az ún. világzenéről, s ugyanez ott nem jelent problémát. Vajon nem kereshetnénk-e ott a probléma gyökereit, hogy nem készült újabb hangfelvétel e műfajban, hogy a nyilvánosság hiánya, a média közönye nem készíti a régi zenei kincs állandóan új feldolgozására a művészeket?

A másik szempont pedig az, hogy a „roma zenészek” – a fogalmat Szirmai László fent idézett értelmezésében használva – foglalkoztatásának valóban a magyarnóta iránti közönségigény hiánya-e az akadálya. Ha a jól képzett cigányzenész és zenekar bármit el tud játszani a saját képére formálva - klasszikusokat, operettet, musicalt, tánczenét, bármely népzene (sramlit, klezmert) -, akkor miért nem használja fel a vendéglátás ezt a tudást? Egy elegáns háttérzenekar valószínűleg a fiatalabb korosztály ízlését is el tudja találni. A vendéglátóhelyek közönségének élőzene iránti igényét a szintetizátorral dolgozók, az egyedül fellépő bárénekesek, bázongorások mutatják. (Pécssett például sok kilométert hajlandók nappali, másoddiplomás és PhD-képzésben részt vevő hallgatók utazni, hogy felkeressék az élőzenét szolgáltató vendéglőket.)

Bár az elmúlt év ötletes plakátja arra hívott fel, hogy a cigányzene „hungaricum”, a külföld, a hozzánk látogató turisták előbb tartják ténylegesen hungaricumnak a cigányzenét, mint mi magunk. Jó ellenpélda erre az országot az idős Tony Curtis-szal népszerűsítő kampány – miért nem vállaljuk a cigányzenét (gulyással, paprikással, sőt csikóssal) is? Hollandiában ma is olyan népszerű a magyar (keveredve ugyan a balkánival) cigányzene, hogy holland fiatalok szerveznek „malacbandát”, „gypsy-capelle-t, és új lemezek is megjelentek, nem különben találkozni lehet hasonló formációkkal Németországban is. A különböző korosztályhoz tartozó turisták között népszerű, csak Magyarországon lenne a legidősebbek kedvence?

Visszatérve a kérdésre, általánosan elfogadott vélemény, hogy az 50 évesnél idősebb korosztály körében változatlanul népszerű a műfaj (magyar-nóta) és a cigányzene (az előbbi és opera-operett-egyveleg sajátos stílusban előadva).

A fenti szempontokat mérlegelve megfontolandónak látszik az a javaslat – részletesebb kifejtésére később kerül sor –, hogy első lépésben **a zenét meg kellene (újra) ismertetni közönség szélesebb rétegeivel, nem utolsó sorban a fiatalokkal, népszerűsíteni kellene közöttük a különböző, ide sorolható zenei műfajokat.**

Vendéglátás

Bár az érintettek zömmel a rendszerváltáshoz kötik a zenés vendéglátóhelyek, kávéházak eltűnését, s a nyolcvanas években még virágzó kávéházi, éttermi kultúráról beszéltek, valójában – ahogy fõntebb már volt errõl szó – a nyolcvanas évek közepére már véget ért a virágkor. Ritkábbá váltak a külföldi meghívások is, a hazai közönség pedig a nyolcvanas évekre leszokott a kávéházzól, étteremrõl – zenével vagy anélkül, látványosan csökkent a szórakozóhelyek száma. Messze vezetne e változások társadalmi összetevõinek elemzése; az azonban bizonyosnak látszik, hogy a nyolcvanas évek második felében alapvetõen nem az anyagiak hiánya, nem a magas árszínvonal játszott ebben szerepet – sokkal inkább a szociális hálózatok évtizedekkel korábban kezdõdött, a nyolcvanas évekre bekövetkezett összeomlása, a befelé forduló-fordított életstílus, a gürcölõ, másod-harmadállásban önmagát kizsákmányoló életforma elterjedése.

Jeremiás Attila, debreceni muzsikus a (kultur)politikai tényezõt is kiemeli: „A szocializmusban az ún. „tisza forrás” képviselõit támogatták bizonyos zenei szakemberek, ez alatt a népzeneét értették, amelynek egyik képviselõje a Kaláka Együttes. B. A., a Hajdú-Bihar megyei OSZK volt képviselõje, az õ idejében Debrecenben a cigány zenészek nyilvános szereplést nem vállalhattak, a Koncertiroda az ún. „tisza forrásos” zenészeket támogatta, és erõltette itthon és külföldön egyaránt. Ezáltal külföldre ez a fajta zenei stílus jutott el olyan néven, hogy ez a magyar cigányzene. Romániában is egyre inkább a balkáni stílusjegyek uralkodnak a cigány zenében. A közönség szerette a cigány zenét, azonban ezek az emberek mára kiöregedtek, inkább a régebbi kultúrára volt jellemzõ az autentikus magyar zene szeretete.”

Ma is – bár az ezredforduló tájékán ismét élénkülés figyelhetõ meg, legalább a nagyvárosokban – igen kevés a tartósan zenészeket foglalkoztató vendéglátóhely. Csakis a turizmus kiszolgálására szakosodott éttermek, csárdák egy részében találunk zenekart, 3–4 taggal. De az is elég gyakori, hogy kint van ugyan „vendégcsalogatónak” a cigánybanda képe, valójában azonban csak előre bejelentett igény esetében gondoskodik a vendéglõs élõzenérõl. „Itt pár éve még cigányzenekar is muzsikált” – mondja a Hilton volt Kalocsa éttermének fõpincére –, most egy zongoristánk van. Olyan drága az élõzene, hogy nem tudjuk emelni az éttermi árakat annyira, hogy beleférjen.” A Citadella éttermében – ahol még megmaradt egy cigányzenekar – arra panaszkodik a fõnök, hogy a négy zenekar helyett megmaradt egyetlen is nehezen tudják már kigazdálkodni. A Radissonban nem panaszkod-

nak, a szálló vendégei – német és/vagy osztrák nyugdíjasok – elandalodnak a dallamokon.

Internetes adatok szerint Budapesten 15 cigányzenés étterem van, Budapesten kívül 8 zenés csárda működik – legalábbis ilyen számban jelentkeztek be a www.vendegvaro.hu honlapon. A tényleges szám nyilván magasabb, itt elsősorban csak a turizmusra és a külföldi vendégekre berendezkedett szórakozóhelyeket találjuk meg, bár azt se mindet (például a Radissonon nincsen közöttük). A zenészek szempontjából pedig nyilván azokat a helyeket, ahol bejelentett muzsikus dolgozik⁹.

A helyzet persze bonyolultabb. Megkérdeztük a IV. és a XV. kerület valamennyi nagyobb éttermének, csárdájának vezetőjét, mi a véleményük az élőzene, különösen a cigányzene lehetőségeiről. Egyetlen vendéglőst találunk, aki máig foglalkoztat egy szintetizátorost – bejelentetten –, és bár nem hallott e pályázatról, szívesen alkalmazna roma zenészeket, cigányzenekart. Egy másik étteremben cigányzenekar működött néhány éve, de a vendégek (errefelé nem jár külföldi) nem igényelte ezt a zenét, ezért leállította a szolgáltatást.

Békéscsabán a vendégek cigányellenességével hozzák kapcsolatba, hogy már nem játszanak a cigányzenekarok: ahol felmerül, hogy „cigány” vagy „roma” muzsikus szórakoztatna, oda be sem teszik a lábukat a vendégek! Bár ezt aligha tartom valószínűnek, az indoklás egyedisége miatt is érdekes.

Sokhelyütt nehézséget jelentenek az ARTISJUS¹⁰-nak fizetendő jogdíjak is. Valójában nem nagy összegekről van szó, és – legalábbis a zenészek – nagyon is fontosnak tartják, hogy így a zeneszerző is hozzájut egy kis pénzhez. A fizetendő jogdíjban nincsen különbség, akár hanghordozón, akár élőzeneként hallgatják a vendégek. Érdemes lenne egyesek szerint jogdíjkezdményt adni vagy a jogdíjak fizetéséhez hozzájárulni a probléma orvoslására. A probléma nem elsősorban az élőzenével kapcsolatban jelentkezik, hiszen a jogdíjak eltörpülnek a foglalkoztatás terhei mellett, hanem általában a zenével kapcsolatban (rádió, tévé, hanglemezzel), és el kell ismereni annak az érvelésnek az igazságát, amely szerint az ebédhez, vacsorához

9 Sánta Hajnalka: *Cigányzene a neten* (adatgyűjtés), 2006. május.

10 Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület nem hatóság, feladata, hogy a jogtulajdonosok érdekeit képviselje az ún. „kisjogos” előadásokon, amikor a zeneművek tömeges előadása nehezé teszi, hogy az előadók előre megegyezzenek a jogok tulajdonosaival (Gyertyánfy Péter, főigazgató közlése).

szóló halk zeneszó felkeltené a vendégek igényét a zene iránt, így lehetne következő lépés az élőzene. A hetvenes és a nyolcvanas években létesült, a nagy létszámú turistacsoportok, csoportos szakszervezeti üdülés gyors, hatékony kiszolgálását hangsúlyozó és lehetővé tevő hatalmas termék régóta kihasználatlanok, ám a zeneszolgáltatás jogdíja a hely besorolásával, nem a bevétellel van összekötve.¹¹

Vannak vendéglátóhelyek, amelyek feketén rendszeresen vagy alkalmanként foglalkoztatnak zenészeket. A zenészek szerint a vendéglősök hozzá nem értése és a nagyobb haszon bezsebelése az egyetlen oka, hogy a legális foglalkoztatást nem vállalják. Ha azonban meggondoljuk, hol vannak ezek az éttermek, nem biztos, hogy ez az egyetlen magyarázat. Nyilvánvalónak tűnhet, hogy nem a szem előtt lévő, híres nagyvárosi éttermek, kávéházak ezek, hanem gyakran olyan kisvárosi csárdák, amelyeket még a fő turistautak is elkerülnek. A zene és a zenészek iránt elkötelezett tulajdonos, a szolgáltatást igénylő, ehhez ragaszkodó közönség az alapja az élőzenei szolgáltatásnak. És csak ezután következik a közvetlenül keletkező vagy nem keletkező haszon, amelynek egy részéről lemond a vendéglős, de három zenész legális foglalkoztatásának terheit (bérek és közterhek) nem vállalja.

Radics Tibor, a dunántúli OSZK kirendeltség vezető, a terület szak szervezeti vezetője így fogalmaz: „Mi a figyelmet felhívtuk, hogyha feketén elkapnak valakit, akkor a zenész nem minden esetben hibás, olyankor engem hívjanak fel. A vendéglőknek nem éri meg, hogy zenészt alkalmazzanak. Inkább a színvonalat rontó zenészt alkalmazzák, a külföldi erre már be sem megy, vagy kifordul a vendéglőből. Van a szintetizátoros, akinek szintén vizsgát kell tennie. Ha nem lenne engedély, akkor a kőművesből is lehetne zenész, aki elektromos zenét alkalmaz, lemezzről, szintetizátoron játszik. Sajnos a vendéglátósok is kőművesek, vagy egyéb szakmunkások, akik nem ismerik a művészi zenét. Vannak, akik cigányzenészt alkalmaznának, ha lenne jó feltétel hozzá. A külföldiek engem fel szoktak hívni, vagy ha hazaiak külföldit meghívna, hogy hova menjenek, ahol cigányzene van, de én nem tudok semmilyen helyet javasolni. Talán Hévízen, de lehet, hogy már ott sincs.”

Hasonlóan látja a helyzetet Szirmai László is: „A zenészek ma úgy dolgoznak, hogy nincsenek bejelentve, mi meg hallgatunk, mert nincs el-

¹¹ Palotai Ignác Békés megye idegenforgalmi központja, Gyula vendéglőivel kapcsolatban tette ezt a megállapítást, hasonlóan vélekedtek a debreceni éttermekkel kapcsolatban néhány nagyobb intézmény vezetői is.

lenőrzési jogunk, nem is kértünk. Azért is hallgatunk, mert azt a muzsikus kollégát feljelenteni, aki nem tudja fizetni a villanyszámláját, aki nem tudja a gyerekeknek a cipőt megvenni, nem rúghatjuk ki még a fekete munkából sem, mert nem tudunk helyette mit biztosítani.”

Az élőzenés helyek gyakran egyetlen szintetizátorost alkalmaznak feketén, ritkábban legálisan. A szintetizátoros esetenként képzett, sőt magasan képzett zenész is lehet, de ugyanolyan elbírálás alá esik, mint a csak gépkezeléshez értő társa. Különösen az ország keleti tájain jellemző, hogy a környező országokból (Románia, Ukrajna, Szlovákia) érkeznek zenészek, szintetizátorosok, illegális munkavállalóként – így munkát véve el a professzionális zenészektől. Ők 3 000 forint körüli készpénzért az egész éjszakai munkát vállalják! Az ország területi-társadalmi egyenlőtlenségeire jellemző, hogy ezt az összeget megértő bólogatással hallgatják a Tiszántúlon, de egyszerűen nem hiszik el Budapesten vagy a Dunától nyugatra.

A dunántúli s a budapesti muzsikusoknak van arra lehetőségük, hogy kihasználják a közeli Ausztria munkalehetőségeit: a bécsi Grinzingben sok helyen szól a magyar cigányzene, 3–5 tagú zenekarok zenélnek. Úgy látszik, a műfaj ott még népszerű maradt. Bár a határ felénk eső oldalán a sramli a népszerű.

Az EU-tagsággal járó előnyök között a munkaerő szabad vándorlása persze a muzsikusra is kiterjed, habár ez a munkavállalói réteg korábban is kivételezett helyzetű volt. Az OSZK keretébe tartozó Hungakonzert szerveződött a külföldi megkeresések összehangolására, illetve külföldi munkavállalás közvetítésére. Az érdekelték véleménye és tapasztalatai szerint az intézményes kapcsolatok helyett változatlanul a személyes ismeretség, személyes kapcsolat a döntő a zenészek külföldi foglalkoztatásában.

Az ellenőrzés különösen kényes probléma. Az állami támogatások felhasználásának szokásos ellenőrzésén kívül e területen külön eljárásokra is szükség lehet. Ezt indokolják a már felsorolt problémák, és az egész terület másfél-két évtizedes elhanyagolása, negligálása. Rengeteg feszültség, frusztráció gyűlt fel, és a jelenlegi az első alkalom, amikor egy kicsi előrelépésre látszik lehetőség.

A szakmai ellenőrzés általában az Állami Fogyasztóvédelem és a helyi önkormányzat jegyzőjének feladata. Problémát jelent, hogy a jegyzőség és a fogyasztóvédelem szokásos hivatali rendben dolgozik, a zeneszolgáltatás pedig inkább éjszakai program. Az ebből adódó nehézség kérdése – ahogy a bevezetésben utaltam rá – körbejárt, és a kutatás vége felé a pályázó szer-

vezet és a konkrét helyhatóság közötti külön egyezményrel megoldották. Hogy mennyire súlyos gond (volt) ez, Mező Orbánnak, az OSZK debreceni kirendeltség-vezetőjének esete jelzi. A fiatal zenész, komolyan véve feladatát, előbb a jegyzői hivatalban tett feljelentést, majd megkereste a zenészt feketén foglalkoztató vendéglátóhelyeket a hatóság helyett bizonyítékot gyűjtve. Miként a helyi sajtó is beszámolt róla, úgy megverték, hogy kórházi kezelésre szorult.

Ahol nem ilyen brutális a helyzet – például az említett, cigányzenészt hagyományosan és feketén foglalkoztató vendéglátóhelyeken –, ott az ellenőrzés inkább morális dilemmával kerül szembe. Erre vonatkozó kérdésemre valamennyi interjúpartnerem úgy válaszolt, dehogy jelentenek fel a vendéglőst, hiszen legalább annak a pár kollegának van így munkája, jövedelme.

A kísérleti program egyik buktatója, de legalábbis problémája az, hogy a rendszeresen – bár feketén – zenészt foglalkoztató vendéglős hogyan gondolkodik: ha bekapcsolódik a programba, kifizéri a fekete munkát, ez átmenetileg jó lehet neki, ám mi lesz akkor, ha nem sikerül! Ha véget ér a támogatás, és mégse lesz akkora forgalma, hogy állami támogatás nélkül kifizesse a 3-5 zenészt, többet nem tud majd a fekete gazdaságba visszatérni. Kockázatosabb, mint hagyomány nélkül élőzenészt foglalkoztatni!

Ehhez fontos lenne, hogy engedéllyel – ami egyúttal szakvizsgát is jelent – rendelkező zenészeket foglalkoztassanak, a legális foglalkoztatásnak ez az egyik feltétele. Ezt az OSZK, a nagy rutinnal rendelkező szervezet és hálózata viszonylag könnyen ellenőrizheti.

Pódium

A szórakoztatóipari foglalkoztatás a vállalkozói szférára épít – bár persze ha közhasznú munkást finanszíroz, akkor a non-profit szféra bekapcsolására is szükség van –, elgondolható azonban olyan foglalkoztatás, amely egyértelműen kötődik a közösségi, civil vagy éppen karitatív kezdeményezésekhez. A pódiumzene kínál ilyen lehetőséget.

A muzsikusok képesítés szerinti foglalkoztatása tehát nem csupán a vendéglátásban képzelhető el. A fellépéseknek, a pódiumzenének is vannak hagyományai: ezeket folytatja a Rajkó-zenekar, a 100 Tagú Cigányzenekar és még számos régebbi és újabb formáció. Lehet azt mondani, hogy ezek a fellépések csak pótlékaik az éttermi, kávéházi zenélésnek, hogy így egyik lényegi elem, a hallgatóval (megrendelővel) való személyes kontaktus és az erre alapozó improvizálás hiányzik. De valószínűleg helytállóbb úgy fogalmazni, hogy ez egy másik hagyomány. Hiszen a kávéházi zenélés – mint maguknak a kávéházaknak az elterjedése is – a 19. század második felétől kibontakozó polgáriasodás kísérője-segítője, a cigányzenekaroknak korábban számos más funkciója is volt. Ezek között volt a katonai toborzók zenei kísérete (innen ered e zenei műfaj egyik legkorábbi formája, a verbunkos), a 19. század első harmadában, a reformkorban megújuló és modern zenei hangzásvilágot teremtő báli zene, tánczene is, de megtaláljuk a pódiumon való zenélést is, amivel a legjobb cigányzenekarok világra szóló sikereket értek el.

A 19. század végének, a 20. század elejének híres vonóspárbajai – a legjobb primások mérték össze tudásukat az értő közönség örömeire – is az előzmények közé tartoznak.

Ha tehát a kísérleti projektnek nem csupán az a célja, hogy az éttermi, kávéházi élőzene hagyományát fölelevenítve, igényét fölkeltve biztosítson munkát és társadalmi rangot a zenésznek és a zenének, hanem az érintettek-re bízva, hogyan hasznosítják tudásukat, hogyan őrzik a zenei hagyományt, akkor kétségtelenül van más lehetőség is.

A Rajkó profi zenekarának tagjai éppen a vendéglátós helyek bizonytalansága miatt választották inkább az együtttest. A főszezonban általában egy étteremben nagy valószínűséggel jobban lehet keresni, de még ilyenkor sincs semmi garancia arra, hogy minden nap egyformán jól fognak osztani. A szűkös téli hónapokra, amikor az egész idegenforgalom pang, ez fokozottan érvényes. Ezzel szemben az együttesben minden hónapban garantált a

fizetés, az előadások, koncertek számától függetlenül. Ez még kiegészül a CD-kből befolyt pénzekkel, illetve a külföldi szereplésekért kapott plusz napijakkal. „Idegesített a bizonytalanság. Elkésérített az, hogy én tényleg rá vagyok szorulva arra, amit a vendég odaad. Hogy én arra vagyok rászorulva” – mondta a zenekar egyik volt tagja.

Már maga a színpadon szereplés is sokak számára vonzóbb az étteremnél. „A színház olyan, mint egy templom. Ott az embernek, a közönségnek és nekünk is valamilyen alázatot kell mutatni” – mondja egyik interjúpartnerünk. „Nem tudnám ajánlani a zeneakadémiát végzett fiainak, hogy menjen étterembe zenélni, bazseválni – az a világ már végleg a múlté” – világított rá egy másik aspektusra egy volt zenész.

Egy másik gondolatmenet is megjelent az érintettek elképzeléseiben. Az ugyanis, hogy előbb újra meg kell ismertetni, újra el kell fogadtatni, meg kell szerettetni a közönséggel azt a zenét, a muzsikálásnak azt a módját, amit a cigányzenészek tudnak. Utána majd be lehet menni a vendéglőbe is, a zene már vonzani fogja a vendéget, a legmohóbb vendéglős is áldozni fog az élőzenére.

A tervezett – és folyamatosan megvalósuló, megvalósított – fellépéseknek három fő iránya van.

Az egyik a fesztiválok rendezése, amiről szinte mindegyik megyében beszámoltak, jelentős sikereket, sajtóvisszhangot értek el. Látnivaló, hogy ilyen ünnepekre nagy igény van a lakosság körében: jó a színvonal, látványos, igazi ünnepi hangulatot teremt, és bizonyára hasznos szolgálatot tesz a jelenlegi pályázat fő célkitűzései szempontjából is. Az adatgyűjtés mindegyik terepén egyre gyakoribbak a fesztiválok, prímásversenyek. Nyilvánvaló azonban, hogy a munkavállalás folyamatossága csupán a fesztiválokkal nehezen biztosítható.

További próbálkozás, amely sikerrel kecsegtet, a zenének az iskolákba való bevitele (különösen aktívan képviseli Radics Tibor Fejér, Veszprém és Zala megyében), hiszen a gyerekek élvezik és szeretik a szokatlan tanórákat: a zenével együtt a történelmet, az irodalmat is megismerik, nem utolsósorban megismerik és megtanulják elismerni a cigány zenét, mint művészetet. A cigányzenének az iskolai oktatásba való bevitele a kultúra megőrzése szempontjából fontos, de fontos azért is, mert a muzsikások társadalmi elismertségét növeli, egyúttal (magyarcigány) identitásukat erősíti.

A harmadik kezdeményezés az együtteseket úgy képzei el, mint a település vagy kistérség egyik szolgáltatását: közösségi és magán ünnepeken a „saját” zenekar muzsikál, fellépnek szociális otthonokban, óvodai-iskolai évnnyitón, évfázón, meg lehet őket hívni bálba, lakodalomba. Hasonló gyakorlattal találkozhattunk a Budapest VII. kerületi önkormányzatánál, és ilyen célkitűzéssel dolgozik a szegedi székhelyű, de a fővárosban is kirendeltséggel bíró Dankó Pista Egyesületnél.

A fenti két típus bármelyikéhez kapcsolódhatnak a - ma még kevés helyen működő – magyarnóta vagy cigányzenei klubok (visszatérünk még erre a lehetőségre, amelyre például a PANKKK program kiírásában is található).

A három foglalkoztatási terület együttesen és jól megszervezve elegendő tevékenységet biztosítana egy 5–7 tagú együttes teljes munkaidőben történő foglalkoztatásához. Alternatívát jelent a szórakoztatóipari foglalkoztatáshoz, illetve – rugalmasan alkalmazkodva a körülményekhez – segít az élőzenének a vendéglátásba való visszavitelében.

A szórakoztatóipari megoldás jellegzetessége, hogy ott a cigányzene nem válik el az élőzene más műfajaitól: a szakvizsgával rendelkező, regisztrált állásukereső roma zenész kedvezményezett lehet függetlenül attól, tánczenét, cigányzenét, más népek zenéjét játssza, vagy szintetizátoron ad elő. A pódium-előadók esetében a műfajnak értelemszerűen nagy a jelentősége. Tehát míg az előbbi megoldás inkább a szórakoztatóipari élőzene újbóli meghonosítására helyezi a hangsúlyt, az utóbbiban inkább a magyar kultúra részét jelentő cigányzene és zenélési stílus újbóli felfedezése, értékelése hangsúlyozódik. A két megoldás között persze csak elméletileg húzható határvonal, a valóságban összeolvadnak, keverednek az elméleti szempontok, bármelyik úton indulva el, közelebb jutunk mindkét célhoz.

Az összetett és „több lábon álló” zenélésnek is vannak hagyományai, hiszen – amint erről már volt szó – a cigányzene virágkorában is csak kevesek, a legjobbak számára adódott lehetőség arra, hogy kizárólag a zenélésből éljenek meg. Az effajta zenélés professzionalizálódása is hosszú fejlődési folyamat eredménye – akárcsak egyéb foglalkozási ágakban is –, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a legendás Czinka Panna és férje mellékfoglalkozásban kovácsok voltak még a 18. században.

A képzés és a szakvizsga

A zenészdinasztiákban a zenei képzés kisgyermekkorban, a családban, a közösségben kezdődött, a kisgyermek apját, bátyját csodálta és próbálta követni nemcsak a hangszer kezelésében, hanem a zenészhez illő magatartás, a család társadalmi helyzetében megkövetelt jó modor elsajátításában. Kemény iskolák voltak ezek, ahogy az érintettek (Csemer, 1994, 2001a/b, Erdős, 2002, Péliné, 1996) elmondják, az egykori Rajkó szigorú nevelési elvei és módszerei tulajdonképpen az igényes családi nevelést követték. Sok tanulás, gyakorlás után jutott el odáig a fiatal, hogy előbb afféle „inasként” beülhessen a bandába, majd közönség előtt bemutatkozhatson. A mobilitás – a pályára kívülről való belépés – ritkaság számba ment, lehetetlenné tette a családi szocializációval összeolvadó „szakképzés”, hiszen ezt később pótolni nem lehetett. A muzikusokat az arisztokrácia zártsága és elitarisztikus öntudata jellemezte, sőt jellemzi napjainkig. Ismerik saját családfájukat, számon tartják a társaikét, büszkék őseikre, saját teljesítményeikre, gyermekeik pályafutására.

A családok társadalmi helyzetének, a gyermekek sorsával kapcsolatos aspirációk szintjének, irányának megváltozása, az iskolázás kiterjedése és más tényezők következtében a családban folyó tanulás kizárólagossága megszűnt, a mai zenészek többsége iskolai rendszerű zenei képzésben, legalábbis alapozásban is részesült, csak ehhez csatlakozik a közösségben, a zenészvilágban folytatott tanulás, gyakorlás. Ez a szociális nyitás elvileg lehetővé tenné, hogy bármely tehetséges és ambiciózus roma (és persze nem roma) gyerekből cigányzenész legyen. Ám ez nem így van, kevés a speciális iskola, az állami zeneiskola pedig nem ennek a zenei örökségnek az átvételére készíti fel, a tanulás továbbra is alapvetően a család-közösség területén folyik, az pedig nemcsak a tehetség, hanem a közösséghez tartozás alapján is megválogatja a tanítványokat.

A mai Talentum iskola ezt a családi szocializációt igyekszik leképezni: „Fontos a fülről való tanulás. Ez támaszkodik a vizuális képekre és a hallásra. Egész kis gyerekekkel kezdik a komolyzenei oktatást. Japánban már 3–4 éves gyerekekkel, azelőtt, mielőtt megtanulnának kottát olvasni. Ez a cigány módszer. Ugye így tanultak az én őseim is. Én is úgy tanultam, hogy apám odaült mellém, és addig gyakoroltuk, amíg nem ment. Végül is bele kell tanulni ebbe a tanulásba. Ez a vérünkben van, és nagyon céltudatos munkát lehet ezzel végezni.” – Buffó Rigó Sándor, a 100 Tagú Cigányzenekar jelenlegi vezetője és az iskola tanára így magyarázza a tanulás folyamatát.

Ahhoz, hogy valaki engedéllyel rendelkező zenész legyen – eltekintve most a zenei műfajtól – szakvizsga kell: „Ma is kell az úgynevezett szakvizsga, vagy működési engedély, mert az, hogy valaki zenésznek vallja magát, az édeskevés. Azt szoktam mondani: miért, ez nem egy szakma? Tizenegynéhány évig tanul valaki, míg a közönség elé lép. Nem biztos hogy akadémiai végzettség kell hozzá, de hogy nagyon sokat kell gyakorolnia, az biztos. Megjelent az újságban, hogy szakma lesz a takarítás! Hát, hogyha a takarítás szakma, akkor a zenész nem szakma? Ugyanis nagyon sokan támadták, és ma is támadják, hogy miért kell vizsgáznia a zenésznek. Mert az a zenész, aki annak vallja magát. Én erre azt mondtam, hogy aki ezt vallja, annak a vakbelét is vegye ki az, akinek ehhez hangulata van, minek a diploma...? Igaz, hogy a kettő nem összehasonlítható, mert felelősségteljesebb az orvosi munka, de igenis kell a szaktudás a zenéléshez is!” (Szirmai László).

A kérdés az, hogy kell-e a szakvizsga. Ezt a kérdést évtizedeken át nem tette föl senki, magától értetődő volt, hogy fellépéshez, a zenészként végzett munkához vizsga kell. Ma úgy fogalmazódik meg a kérdés, hogy a privát vendéglőtulajdonost hogyan lehetne, és miért kellene arra kötelezni, hogy ne saját ízlése alapján alkalmazza a zenészt, hanem kérje el, nézze meg a papírjait. A pletyka szerint a lemezlovasok, a diszkósok részéről indult az akció a szakvizsga ellen: a lemezlovasok a zenészeknek olyan speciális foglalkozási csoportját alkotják, akik esetében hangszerismeretre az érvelés szerint kevesebb szükség van.

A vizsga során a tudás, az ismeretek, a készségek – a kompetenciák – meglétét és színvonalát kell bizonyítani. A fenti példák nem igazán találóak – sem a takarító, sem az orvos –, pontosabb analógiát kínál a nyelvvizsga. A nyelvvizsgán nem azt kell bizonyítani, hogy az illető végigjárt néhány vagy sok kurzust, teljesítette ezek követelményeit, megszerezte az előírt kreditet. A bizottság azt vizsgálja, milyen szintűek a jelölt nyelvi kompetenciái a szakmailag fontosnak ítélt területeken – függetlenül attól, hol, milyen körülmények között sajátította el az illető a nyelvet. Vannak nyelviskolák, de nem kötelező ott tanulni, lehet a nyelvet az állami oktatásban vagy a családban elsajátítani. Alkalmazás esetében a munkáltató dönthet úgy, hogy nem érdeklí a nyelvvizsga, maga ítéli meg a jelentkező nyelvi kompetenciáit. Dönthet úgy is, hogy elkéri a nyelvvizsgáról szóló bizonyítványt, és nem alkalmazza azt, akinek nincsen. Am olyan területeken, ahol állami források igénybe vétele történik, elismert (akkreditált) vizsga nélkül nem fogadják el

a nyelvtudást: ez a helyzet például a felsőoktatásban és bizonyos szakmákban (pl. külkereskedelem, idegenvezetés) is.

A példát azért részleteztük, mert illusztrálja, hogy a magyar képzési rendszertől nem idegen az olyan kvalifikáció, amely csak a kimenetet vizsgálja, minősíti. Másfelől azt is illusztráljuk, hogy van példa arra, hogy a bizonyítvány fontosságát a gazdaság különböző szegmensei egymástól eltérően ítélik meg, a kötelező érvényt csak az állami befolyás alatt álló területeken lehet biztosítani. Ha ezt a példát a vizsgált projektre alkalmazzuk, megállapíthatjuk, hogy ha valamilyen okból megszűnne a szakvizsga a zenészek működési engedélyének alapfeltétele lenni, a foglalkoztatási támogatás és más állami programok igénybe vételénél még alapfeltétel maradhat.

A másik – kevésbé vitatott – kérdés a szakvizsga tartalma. Nyilvánvaló, hogy a cigányzenében az alapot a zenestílus virágkorában kialakult repertoárnak kell képeznie, de szakvizsgáznia kell a tánczenésznek is. „Az OSZK ... a harmincas évek világlágereire alapozott vizsgakövetelményeit erőltette, már ami a tánczenészek besorolását illeti, ugyanakkor a kezdetben beatnek nevezett pop- és rockmuzsikát elutasította” – írja a vizsgarendszer valószínűleg zenész bírálója. A tartalom kérdése végül is azért tűnik kevésbé kisebb problémának, mert a szervezet és szerkezet könnyebben módosítható eleme.

A problémát most az élezi ki, ha – amivel elvben még az OSZK vezetése is egyetért – a zenész mesterséget szakmásítják, besorolják valahogyan az OKJ-szakmák körébe, ez egyrészt feleslegessé teheti a szakvizsga jelenlegi rendszerét, másrészt úgy hírlik, a vizsga elé intézményesített, iskolai rendszerű képzést szándékoznak kiépíteni, így tagolva be azt a szakképzés rendszerébe.

Összefoglalva az alábbiakat emeljük ki:

- az OSZK (illetve iskolája) vizsgáztatási joggal rendelkezik; a vizsga, illetve kategóriába sorolás nélkül nem lehet hivatásos zenész valaki;
- az OSZK kirendeltségek egyúttal vizsgahelyek szerte az országban (a kirendeltségek vezetői egyúttal szakszervezeti bizalmik is)
- egy vizsga kb. 30 ezer forint, a 2 500–3000 zenész a vizsgázók számából jött össze, a pénzt megosztják kiforrott arányok között a vizsgázatók szintje szerint – a jogosítványt Budapesten, az OSZK központjában állítják ki pár éve a visszaélések elkerülése érdekében

– a megyei kirendeltségekhez stúdiók is tartoznak, amelyek megadják a lehetőséget a vizsgára való célzott felkészüléshez.

Problémát jelent azonban, hogy

– a zenészek hagyományosan a családban, közösségben tanulták a muzsikálást, a vizsga e tradicionális tanulási folyamat vége;

– ma már zeneiskolában, konzervatóriumban is tanulnak, sőt egyre inkább ott;

– a zenélés „szakmásátása”: ha OKJ-s vagy egyéb szakma, akkor esetleg iskola- vagy tanfolyamrendszerű tanulás lesz szükséges hozzá; ez az eddigi rendszert megdrágítaná, központosítaná.

Az új elgondolások a zenészeket betagozzák a szakmai képesítési rendszerbe. Ennek haszna nem látható, ill. legfeljebb a képzettségi szint statisztikai emelése. Felvetik például azt a kérdést, hogy lehet-e egy „szakmát” kivenni a rendszerből? A kérdés tévedésen alapul, hiszen eddig se volt az iskolarendszerű szakképzés része, saját rendszerben működött, amelynek logikája a hagyományos cigányzenére épült. Ha a projekt ezt akarja megerősíteni, az iskolai rendszerben csak korlátozottan lehet megvalósítani. Igaz másfelől, hogy a családban már csak kevesek tanulnak zenélni. A fiatalok valahol (zömmel iskolában) megszerzik az alapokat, erre jön a szakvizsga a kollegák előtt. A folyamat beleillik az élethosszig tartó tanulás (LLL – Life Long Learning) gondolati és kialakuló gyakorlati rendszerébe, ez tehát nem indokolja a hagyományos OSZK vizsga megszüntetését.

2005 ősze óta – korábbi időkhöz viszonyítva – jelentős sajtóvisszhangja volt a muzsikusok foglalkoztatására irányuló erőfeszítéseknek. Míg az első hónapokban a publikációk magát a problémát (a muzsikusok munkanélkülisége) és a megoldására tett kísérletet (a jelen OFA-projekt) állították a középpontba, az utóbbi időben jelentős változás történt: dominálnak a szakvizsgát, illetve az OSZK egészét bíráló újságcikkek. Kóka János márciusban nyilatkozott először egy rádióműsorban arról, hogy a szakvizsgát megszüntetik, mivel abszurd az a helyzet, hogy privát vendéglősöket és vállalkozókat kényszerítenek arra, hogy csak állami vizsga birtokában alkalmazzanak zenészeket, illetve az érintettek vizsgát tegyenek. A 48/1998 IKIM rendelet (2006. szeptember 23-án hatályba lépő) módosításának indoklása szerint nincs szükség állami beavatkozásra olyan gazdasági területeken, ahol a piaci szereplők (érdekeik pontos felismerése alapján) maguk is képesek hatékony döntéseket hozni.

A szervezet és ellenfele

A rendeletmódosítást több hónapon át tartó huzavona, illetve „érdekegyeztetés” előzte meg. Az idézőjelet az indokolja, hogy az érintettek a rendeletmódosítási tervről, illetve indítványról legfeljebb pletykaszinten hallottak egészen a nyár végéig. Augusztus közepén a Népszabadságban már megjelent olyan cikk, amely egyértelműen a rendeletmódosítás mellett állt ki¹². Szeptember végén a Népszabadság „Vélemény” rovatába írott olvasói levél¹³ címe az OSZK egészére utal, amit az újságíró részint „a központi, tervutasításos rendszer minden ismérvét” magán viselő szervezetként, a szórakoztatóiparban érthetetlen módon fennmaradt „megalvadt struktúraként” jellemez.

Az OSZK-t 1957-ben a Magyar Zeneművészeti és Táncművészeti Szakszervezet alapította. 1957-től a rendszerváltoztatásig úgy működött, hogy a zenészek, énekesek tartoztak ide, majd később, 1998-ban bővült az OSZK feladatköre, ide sorolták a diszkósokat, majd a revütáncosokat is. Az OSZK feladata volt a munkaközvetítés, amely 1990 márciusában szűnt meg. A kötelező munkaközvetítés azt jelentette, hogy a zenészeket, az énekeseket, a diszkósokat, a revütáncosokat közvetítette akár egy napra, egy hónapra, egy évre. A közvetítés biztosítékot jelentett a művész és a munkaadó számára egyaránt. Tízezer embernek volt működési engedélye. Közülük – volt olyan időszak – mintegy ötezer ember dolgozott folyamatosan munkakönyvvel. A műfaj szerint több mint egyharmada a cigányzene, kétharmada a tánczene és a szalonzene volt. Etnikai hovatartozásuk szerint a szalonzenészeknél az első hegedűs és a bőgős majdnem mindig, a tánczenészek nagy százaléka roma származású volt. Ezért tűnik életidegennek a szórakoztató zenészek körében a műfajnak a származáshoz való kötése.

Vajon eléggé hatékony és rugalmas ez a szervezet, eléggé indokolt-e, hogy éppen az OSZK kezelje (majd) a kísérleti projektben megvalósuló támogatást, ezt többen kétségbe vonják. A legerősebbnek látszó *ellenfél* a szegedi Dankó Pista Egyesület¹⁴, amely megalakulása óta (2004 éve) több cigányzenei hangversenyt szervezett Szegeden, majd a munkaügyi szervezetek támogatásával (pl. Szegeden, Kecskeméten, a Budapest VII-VIII. kerületi munkaügyi kirendeltségnél) civil szervezetként roma zenészek számára szervezett

12 Serfőző Melinda: Vizsga nélkül nem zenész a zenész, Népszabadság, augusztus 18.

13 Krizsik Alfonz újságíró Megalvadt struktúra, Népszabadság, szeptember 16.

14 Dankó Pista Oktatási, Kulturális és Érdekvédelmi Egyesület, Szeged, elnök: Czutor Zsolt

közhasznú munkát. Mint korábban utaltam rá, a zenészek foglalkoztatásának egyik lehetősége volt, hogy egy-egy térség szolgáltató intézményeiben (pl. kórházban, idősek otthonában, stb.), önkormányzati megrendelésre, illetve lakossági megkeresésre zenével szórakozasson. Az elnök, Czutor Zsolt elmondása szerint mintegy 70 roma zenésznek tudtak eddig munkát szerezni – szemben az OSZK kirendeltségeivel, amelyeknek szerinte egyáltalán nem sikerült muzsikust kiközvetíteni. Mivel a szervezete „országos lefedettségű”, semmi sem indokolja, hogy ne a Dankó Pista Egyesület, hanem az OSZK kapja meg azt a pénzt, amely a roma muzsikuskok foglalkoztatását támogatja – érvel. Ebből a pénzből kifizethetnék az adósságukat, és pályázatot írnának ki a saját értékrendjük szerint, megoldanák legalább 300 zenész foglalkoztatását, jövőre még ugyanennyit. Ha nem kaphatják meg az egész támogatást, akkor legyen verseny: kapják meg ők az összeg felét (70 millió forintot), a másik felét kapja meg az OSZK, nézzék meg, melyik lesz a jobb program, hiszen úgyszólván kísérleti projektről van szó.

Konkrecionálisan világosnak tűnik (ha a velük készült interjúban nem is tudták elég világosan elmondani), hogy a hagyományos szórakoztató cigányzenélést, a magyar nótát akarják életben tartani; a zenét tanult, csak ehhez értő embereket, cigány muzsikuskokat megfelelő munkához és megélhetéshez juttatni. Nem az éttermi cigányzenét akarják közvetlenül feléleszteni, hanem ezt a zenét elvinni az idősebb korosztályhoz, amely még ismeri, szereti és igényli, megmutatni a fiatalabb korosztálynak, hogy megismerje. (Még iskolát is akarnának szervezni a honlapjuk szerint, de ebbe nem kezdtek bele.) Az éttermek szerintük nem érdekeltek a roma zenészek foglalkoztatásában: nem akarják, hogy cigány oda betegye a lábát, ne is járjanak oda cigányok.

Szirmai László szerint viszont ez a kirendeltség egyetlen embernek sem szerzett munkát négy év alatt, mióta működik. Az OSZK pedig fizeti az iroda bérleti jogát, rezsiköltséget, költségtérítést (pl. autó), és a vezető fizetését. Ebből a kirendeltség vezetője (aki egyúttal szakszervezeti titkár is) kap kb. 60–70 ezer forintot fizetesként. („Ahhoz képest, hogy nem végeznek semmilyen munkát, nem kevés pénz ez” – mondja Szirmai László.)

„Nyolc egyesületnek, nyolc megye képviselőjének megfelel minden a pályázati kiírással kapcsolatban. Egyedül a Dankó Pista Egyesület az, amelynek nem felelt meg. Mivel demokrácia van, joguk van, hogy véleményt nyilvánítsanak, és természetesen ezt el lehet fogadni, de tudni kell, hogy olyan program igazából nincs, ami mindenkinek megfelelne. De azon vagyunk, és

azon dolgozunk, hogy minél eredményesebben tegyünk ezen a területen” – nyilatkozott Kállai Katalin a Kossuth Rádió Cigányfélóra című adásában.

A Dankó Pista Egyesület azonban követelésének tüntetéssel is nyomtétot adott – ahol a sajtó és Kállai Katalin szerint 10–20, az egyesület szerint 60–70 muzsikus jelent meg –, és petíciót kívánt átadni Gyurcsány Ferencnek, illetve ténylegesen átadott Kállai Katalinnak. A demonstráció, főleg a petíció éles hangú mondatokkal fejeződött be, az OSZK és Szirmai László ellen: azt követelve, hogy az OFA a pályázatot vonja vissza, írja ki újra, de most az OSZK helyét a Dankó Pista Egyesület töltsse be. Ha az egyesület megkapja a 142,5 millió forintot (a demonstráción, illetve a petícióban 300 millióról volt szó), akkor ki tudják fizetni az adósságukat, és sok cigányzenészt foglalkoztatnak majd.

Ennek következménye volt, hogy az OFA pályázati kiírásában az OSZK kirendeltségei (Debrecen, Békéscsaba, Szolnok, Veszprém, Budapest) mellett megjelent Szeged, pontosabban a Dankó Pista Egyesület is. A dolog pikantériája, hogy az egyesület elnökének felesége a szegedi (Csongrád megyei) szakszervezeti titkár és OSZK kirendeltség-vezető. Ez önmagában nem meglepő: a kis megyei irodák úgy működnek, hogy a kirendeltség vezetője egy személyben OSZK képviselője és szakvizsgáztató, valamint szakszervezeti titkár, házastársa (rendszerint felesége) a titkárnő, az ügyviteli alkalmazott. Szegeden a helyzet csak annyiban tér el a többitől, hogy Czutor Zsoltné, tehát a feleség az OSZK kirendeltség vezetője és a kapcsolódó funkciók el látója, a férje pedig az Egyesület elnöke. (Czutor Zsoltné állása már a múlté, a demonstráció után, illetve az OSZK-t, személy szerint pedig Szirmai Lászlót támadó petíció nyomán a kirendeltséget, így a vezető alkalmazását megszüntették.)

Az OSZK és a Dankó Pista Egyesület egymástól némiképpen talán eltérő értékrend alapján támogatná a roma zenészeket, az alapkonceptiók azonosak – már csak azért is, mert a két fél, illetve a kormányzatot is beszámítva a három fél többéves tárgyalás során alakította ki közös elgondolásait, jóllehet az alapötletet mindegyik önmagának tulajdonítja. Mindemellet indokoltan tételezhetjük fel, hogy minden résztvevő fél a muzsikus társadalom egyre súlyosabb foglalkoztatási gondjait próbálja megoldani. Ezért úgy tűnik, hogy az ellentétek lényege az, melyik szervezet – az OSZK vagy a Dankó Pista Egyesület – lesz döntési helyzetben, melyik szorítja ki a másikat vagy kényeszeríti versenyhelyzetbe.

A muzsikusk

A támogatás célcsoportjáról a tanulmányban már többször volt szó. Itt a kutatás során megkérdezett személyek konkrét helyzetére vonatkozó megfigyeléseket, megállapításokat foglalom össze. Alapvetően középkorú vagy annál idősebb férfiakról van szó, akik szinte kivétel nélkül rokkantsági nyugdíjasok. A nyugdíjat egykori (főleg) vendéglátós munkájuk után kapják. Bár hangsúlyozták ezt az illetményt – megbízható havi jövedelem, ám 20-30 ezer forint a leggyakoribb, amiből megélni nem lehet, ráadásul itt jól képzett művészekről van szó. Úgy tűnik, inkább az önérték tudatához tartozik, tehát inkább a szimbolikus értéke, mint a vásárló értéke fontos. A betegség, amely miatt nyugdíjazásra kényszerültek, leggyakrabban szív- és érrendszeri természetű, és a vendéglátós életforma következményének tartják. Problémának tekinthető, hogy éppen ez a középkorú vagy kissé idősebb nemzedék az, amelyre még építeni lehetne az élőzene, a cigányzene fellevenítésében – ám a rokkantsági nyugdíj mégoly csekély összege is kizárja a támogatásból őket.

A fiatalabbaknak nincsen nyugdíja, ők a zenélés mellett különböző alkalmi munkákból élnek s tartják el családjukat (persze a legrangosabbak kivételével). Hosszabb-rövidebb beszélgetést 35–40 muzsikussal bonyolítottam le munkatársaimmal. (Pontosabb számot azért nem tudunk mondani, mert az interjúk szituációk olyanok voltak, hogy egyetlen személlyel megbeszélte találkozón 4–6 között változó számú zenész vett részt, voltak spontán beszélgetések, ahol nem is értettük pontosan a partnerek nevét, például a demonstráción részt vevőkkel folytatottak.)

Egyre több fiatalabb muzsikusk kényszerül arra – erről általában minden kérdezett beszélt, de a budapesti munkaügyi kirendeltségen hitelesen informáltak is róla –, hogy szinte bármely kereső munkával felváltsa a zenélést, egyesek boldogan mennének pincérnek, ha lenne munka, jelentkeznek biztonsági őrnek. Kisebb városokban pedig csak a nehéz fizikai munka marad, ami tönkreteszi a muzsikusk kezét, de sokan eladják a hangszeret is. Mint már sokszor hivatkoztunk rá, az éttermi zenészek gyermekeik gyakran a felsőoktatásba is eljutnak, ha zenei pályán maradnak, akkor többen Zeneakadémiát végeznek, és klasszikus vagy dzsessz-zenészek lesznek.

A felkeresett muzsikuskok szinte mindegyike határozottan baloldalinak tartja magát – direkt kérdés nélkül vallottak erről –, az MSZP-hez állnak közel. Többségükben nosztalgia él a Kádár-rendszer iránt, amely (sőt egyesek szerint maga Kádár) munkát adott nekik, sőt képzettségükkel, művésze-

tükkel „kiérdemelt” privilegizált helyzetbe juttatta őket. Igaz, a muzsikusközül csak a ma is aktívakkal beszéltünk, tehát azokkal, akik a nyolcvanas évek közepéig-második feléig még haszonélvezői voltak a cigányzene utolsó virágkorának.

Annál meglepőbb lehet, hogy a Dankó Pista Egyesület „kádárista ösvületként” bélyegzi meg ellenfelét, az OSZK-t, az egyesület vezetője, Czutor Zsolt (büszke arra, hogy tíz éve MSZP-tag) pedig Szirmai Lászlóról azt állítja, hogy ő „maga a túlélő szocializmus”. Olybá tűnhet, mintha ideológiai, esetleg szakmai ellentétek húzódnának meg a szembenállás mögött. Valójában azonban aligha erről van szó. A korábban ismertetett eltérések inkább csak hangsúlybeliek, nem a lényegét érintik: a két fél egyetért a helyzet megítélésében, sőt nagyjából a terápia módjában is, bár az OSZK inkább a vendéglői élőzene támogatását, a Dankó Pista Egyesület pedig az általánosabb zenei szolgáltatást, illetve pódiumzenét részesítené előnyben. (Mint a pályázattal kapcsolatos első publikációkban láttuk, mindkét úttal kalkuláltak annak idején.) Csak abban állnak szemben, kinél legyen a terápiához szükséges pénz: mindkét fél meg van arról győződve, hogy a másikinál hatékonyabban, igazságosabban tudná elosztani a támogatást. Ez azonban valódi kipróbálás nélkül csak „hitbéli kérdésnek” látszik, döntő érv nem szól egyik mellett vagy ellen sem.

A muzsikusközösség zárt világában mindkét félnek vannak támogatói, ellenségekkel azonban nem találkoztunk. Itt mindenki ismer mindenkit, még mindig számon tartják a rokonságokat, az elődök sorát, a gyerekek sorsát. Az ellenségesség azért nem „engedhető meg”, mert szétzilálná ennek a múltjára, teljesítményeire, tehetségére büszke közösségnek az összetartó szálait – ezt tudva-tudatlan betartják a közösség tagjai. Ugyanebből következik, hogy minden pályázat személyes kapcsolatokban dől el, ennek előnyeit és hátrányait is vállalnia kell, aki pályázattal akarja munkához juttatni a muzsikusközösséget.

Összefoglalás és javaslatok

„Mára szinte eltűntek a cigányprímások a vendéglőkből, ezzel kultúránk egy érdekes színfolttal vált szegényebbé. A kulturális és a munkaügyi minisztérium kezdeményezésére most átfogó program indul a mintegy háromezres roma muzsikus-társadalom támogatására” – az idézet a Népszava 2005. december 15-ei cikkéből származik, s hasonló információt találunk más országos napilapokban és internetes fórumokon. A terv szerint az Országos Szórakoztatózenei Központon (OSZK)¹⁵, illetve az ehhez kapcsolódó új közhasznú társaságon¹⁶ keresztül jut el a projektre szánt mintegy 140 millió forint a célcsoportokhoz: a vendéglátóhelyekhez és a zenészekhez.

A kutatás legfontosabb várható eredménye válasz arra a kérdésre, sikerült-e (sikerülhet-e) bevezetni ezt a szórakoztató zenét olyan vendéglátóhelyekre, ahol forgalmi tényező szerepet játszik, és ezzel elindítani vagy élénkíteni a cigányzenészek legális foglalkoztatására irányuló keresletet. A tanulmányban az OFA programját igyekeztünk áttekinteni, és a tapasztalatok alapján további javaslatokat megfogalmazni.

Az alábbiakban összefoglaljuk főbb kutatási eredményeinket, és minden ponton megfogalmazzuk azokat a fontosabb problémákat, amelyekkel terepmunkánk során találkoztunk, illetve az érintettekkel folytatott beszélgetésekből leszűrt javaslatokat a program javítása céljából.

1. A **probléma** régóta, már legalább másfél évtizede jól ismert. a hagyományos magyar cigányzene érték, hungaricum, azonban a zenét tudó, átörökítő cigány (alkalmasint nem roma) zenészek a munkaerőpiacon váltságba kerültek, helyzetük veszélyezteti eme kulturális érték fennmaradását. A kormányzat keresi annak módját, hogy a zene megtartását és a zenészek társadalmi helyzetét a leghatékonyabban támogassa. Kállai Katalin, 2005-ben még a KÖM romaügyi főtanácsadója tette meg az első lépést a probléma kezelésére. Közbenjárására 2006-ban az OFA kísérleti programot hirdetett meg a roma zenészek foglalkoztatására.

2. Megvizsgáltuk a támogatás **célját**. Rámutattunk, hogy az általános cél, a roma zenészek foglalkoztatása érdekében korábban kétféle javaslat született, amelyet a pályázati kiírás kissé bizonytalanul fogalmaz meg:

- az élőzene támogatásával a szórakoztatóiparban és

15 Egészen pontosan: a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezete Országos Szórakoztatózenei Központ

16 Magyar Élőzene Művészeti Kht, (MÉZ)

- civil szervezetek, önkormányzatok, lakossági rendezvények számára nyújtott szolgáltatások formájában a munkaügyi központokon keresztül.

Az előbbi megoldás azt jelenti, hogy a támogatást egy e célra létrehozott közhasznú társaság (OSZK MÉZ) kezeli, meghívásos pályázatot ír ki az Országos Szórákkoztatózenei Központ (OSZK) öt megyei kirendeltsége számára. A kirendeltségek pályáztatják majd a vendéglátóhelyeket, amelyek két évig kapják meg a munkabér egy részét a zenészek számára, ezután remélhetőleg a forgalomból tudják majd fenntartani az élőzenét.

Az utóbbi megoldás szerint megfelelő célú alapítványt támogatja a munkaügyi szervezet abból a célból, hogy közhasznúként foglalkoztasson roma zenészeket a közszférában. Ezt a megoldást elsősorban a szegedi székhelyű Dankó Pista Kulturális, Oktatási Egyesület választotta.

A program végül az első megoldást támogatja, ezért is hozták létre az imént említett közhasznú társaságot. Ez azonban nem teljesen felel meg az előzetesen kitűzött célnak, hiszen nem a „hungaricumnak” számító cigányzenét támogatja, hanem általában a szórákkozhelyi élőzenét. További kérdés – erről a 2006 tavaszától napvilágot látott kormányzati nyilatkozatok szólnak –, **be lehet-e avatkozni állami eszközökkel olyan piac működésébe, amelyet a szórákkozhelyek jelentenek.** Kutatásunk adatai szerint a kért **vendéglátók nem zárkoznak el** egyértelműen ilyen „beavatkozástól”, hiszen piackonform eszközökkel történne, amennyiben az állam átvállalná az élőzene költségeinek jelentős részét.

3. A **célcsoport** a szórákkoztató zenét játszó professzionális muzikusok – akiknek nagy hányada a cigány, roma etnikum tagja – csoportja, akik közül csak a működési engedéllyel és/vagy szakvizsgával rendelkező zenészek foglalkoztatásának támogatása jön számításba, azaz mintegy 2 600 személyről van szó, akikhez csatlakozik a mintegy 1 000 főnyi tánczenész, összesen 3 600 ember. További szűkítés, hogy csak a legalább három-hat hónapja regisztrált álláskeresők jöhetnek számításba. Problémát jelent, hogy az érintettek – a középkorú vagy idősebb professzionális cigányzenészek nagy része rokkantsági, esetleg öregségi nyugdíjas, és **mint ellátott, nem tekinthető álláskeresőnek (munkanélkülinek).** További probléma, hogy a **hosszú idejű munkanélküliséget merjék-e vállalni az esetleges foglalkoztatás reményében.**

4. A kiírásban szereplő „roma” **attribútum nem teremt világos helyzetet:** a hagyományos éttermi-kávéházi cigányzenéről, illetve annak meste-

reiről van-e szó, vagy pedig – mint egyes állásfoglalásokból (mindenekelőtt az OSZK küldetéséből kitetszik) – általában az élőzenéről a szórakozóhelyeken. Mindkét értelmezés olyan célokat jelöl ki, amelyek önmagukban is fontosak és aktuálisak, ám a többféle értelmezés nem kívánt feszültséget kelthet. (Ezzel is összefügg a 2006 nyarán szervezett cigányzenész demonstráció.) A program folytatása során érdemes lenne **egyértelművé tenni a preferenciákat**: általában az élőzenét preferálja a vendéglátásban, így teremtve munkahelyeket, illetve fehéritve ki a fekete foglalkoztatást, egyúttal a kvalifikált zenészeket hozva helyzetbe; vagy pedig a hagyományos szórakoztató cigányzene tanult mestereinek foglalkoztatását kívánja elősegíteni, egyúttal persze támogatni a színvonalas élőzenének a vendéglátásban való újbóli térhódítását.

5. A hagyományos magyar cigányzene iránt sokak szerint nincsen **közönségigény**, ez az oka annak, hogy a muzikusdinasztiaiáik gyermekeiket más pályákra küldik, hogy sokan munka hiányában abbahagyják a zenélést, és bármilyen munkát vállalnak a megélhetésükért. A közönségigény hiánya az oka, hogy kihal ez a „hungaricum”. Ám az igények és a kínálat közismerten szoros kapcsolatban vannak, a média pedig mostohán kezeli a cigányzenét (a Duna Televízióban van műsora, illetve éppen a fővárosi cigányoknak, romáknak szóló **RádióC közvetít rendszeresen cigányzenét, ráadásul más stílusú zenékkal váltakozva!!!**). Egyesek a zene motívumait, a régi falusi világ képeit látják „korszerűtlennek”, de ennek ellentmondó érveket is lehet sorolni (pl. a divatos etno/világ-zene motívumai, a 100 Tagú Cigányzenekar nagy népszerűsége itthon is). Fontosabb, hogy ezt zenét **meg kell (újra) ismertetni a közönség szélesebb rétegeivel, elsősorban a fiatalokkal, népszerűsíteni kell közöttük**. A népszerűsítés egyik lehetősége a pódiumzenélés: az ilyen **közösségi fellépések** mutatják, hogy van érdeklődés a hagyományos cigányzene iránt. Az internetes adatgyűjtésünk eredményei azt mutatják, hogy a muzikusok viszonylag csekély mértékben élnek a modern multimédiás eszközökkel. A külföldi érdeklődés – ezt a zenészek maguk is így tapasztalják – munkájuk iránt nagyobb mértékű, mint a hazai. Ezt nemcsak hazai honlapjaik kis mennyisége jelzi, hanem a külföldi honlapok viszonylag nagy száma. **A támogató programoknak a jövőben nagyobb hangsúlyt kell helyezniük a hazai és külföldi népszerűsítésnek erre a viszonylag olcsó eszközére, az internetre** (egyebek között majdnem ugyanannyi külföldi, különösen holland „magyarcigány” együttes zenéje tölthető le az interneten, mint magyaré!)

6. A **vendéglátásban** drámaian csökken a cigányzenekart foglalkoztató vagy egyáltalán élőzenét kínáló helyek száma (internetes adatgyűjtésünk szerint Budapesten és országosan összesen alig ötven ilyen hely van). Ennek okát sokan az új tulajdonosok mohóságában és hozzá nem értésében látják, mások az ellenőrzést hibáztatják (az olcsó, igénytelen fekete munka), de többnyire a költségeket sokallják: a magas árak miatt a belföldi vendég (különösen vidéken) kevés, külföldre nem számíthatnak, sok – korábban zenés helynek – még az ARTISJUS jogdíjainak kifizetése is (állítólag) nehézséget okoz, ezért még a rádiót sem kapcsolják be. A stabil gazdasági helyzetű középosztály megszilárdulásától várják egyesek az élőzene iránti igények fellendülését. Az érvelés igazságtartalmát alapvetően nemigen lehet kétségbe vonni, ám amikor a nagy nemzetközi szállodák (Hilton, Hévíz) is a fizetőképes keresletre és a magas árakra hivatkoznak az élőzene, vagy éppen a cigányzenekar hiányának magyarázatokor, akkor kétségesnek tűnik az indoklás. Úgy véljük, **ha kormányzati preferencia a magyar zene, cigányzene (vö. „hungaricum”) vagy általában az élőzene elterjesztése, akkor a kormányzatnak joga is van arra, hogy – a tulajdonosok bevételeit esetleg és átmenetileg tán csökkentve – az osztályba sorolás feltételül szabja ezt a szolgáltatást** (akárcsak a rendszeresen ellenőrzött WC-t!).

7. Ha a kísérleti projektnek nem csupán az a célja, hogy az éttermi, kávéházi élőzene hagyományát föllevenítve, igényét fölkeltve biztosítson munkát és társadalmi rangot a zenésznek és a zenének, hanem az érintettek-re bízva, hogyan hasznosítják tudásukat, hogyan őrzik a zenei hagyományt, akkor kétségtelenül van más lehetőség is. Ez a lehetőség a **pódiumzene**. Ennek is komoly hagyományai vannak, hiszen a 19. század elejének nagy muzsikusai még nem kávéházban dolgoztak, hanem igen különböző helyeken, alkalmakkor mutatták be tudásukat (bálok, hangversenyek, hadsereg, a primásversenyek, stb.) és értek el nagy hazai és nemzetközi sikereket. A közelmúlt máig élő hagyományai közül említést érdemelnek a Rajkó Zenekar (Talentum iskola és zenekar), a 100 Tagú Cigányzenekar és más, kevésbé híres formációk. Ehhez a hagyományhoz kötődő megoldásokról az interjúkban többen beszámoltak. Egyre gyakoribb a **fesztiválok rendezése**, amely szinte mindegyik megyében jelentős sikereket, sajtóvisszhangot ért el. Látnivaló, hogy ilyen ünnepekre nagy igény van a lakosság körében: jó a színvonal, látványos, igazi ünnepi hangulatot teremt, és hasznos szolgáltatást tesz a jelenlegi pályázat fő célkitűzései szempontjából is. További próbálkozás, amely sikerrel kecsegtet, a **zenének az iskolákba való bevitel**: gyerekek élvezik és szeretik a szokatlan tanórákat, a zenével együtt

a történelmet, az irodalmat is megismerik, megtanulják elismerni a cigány zenét, mint művészetet. Ez a kultúra megőrzése szempontjából fontos, de fontos azért is, mert a muzsikuskok társadalmi elismertségét növeli, egyúttal (magyarcigány) identitásukat erősíti. A harmadik kezdeményezés az együtteseket úgy képzeli el, mint **a település vagy kistérség egyik szolgáltatását: közösségi és magán ünnepeken a „saját” zenekar muzsikál, fellépnek szociális otthonokban, óvodai-iskolai évnnyitón, évvárón, meg lehet őket hívni bálba, lakodalomba.** A fentiekhez kapcsolódhatnak a – ma még kevés helyen működő – **magyarnóta vagy cigányzenei klubok.** E tevékenységi területek együttesen és jól megszervezve elegendő munkalehetőséget biztosítanak egy 5–7 tagú együttes teljes munkaidőben történő foglalkoztatásához egy-egy nagyvárosban vagy kistérségben. Ez a megoldás alternatívát jelenthet a szórakoztatóipari foglalkoztatáshoz, kiegészítheti ezt, illetve – rugalmasan alkalmazkodva a körülményekhez – segít az élőzenének a vendéglátásba való visszavitelében. (Az összetett és „több lábon álló” zenélésnek is vannak komoly hagyományai, hiszen a cigányzene 19. századi virágkorában is csak kevesek, a legjobbak számára adódott lehetőség arra, hogy kizárólag a zenélésből éljenek meg.) **Javasolható a jövőben a program bővítése, illetve a világos alternatívák kijelölése a fenti tevékenységi körökben.**

8. **A képzés és a szakvizsga** kérdése a program kihirdetése után fokozatosan vált neuralgikus ponttá, és pedig főként azzal, hogy az OSZK vált a program kijelölt lebonyolítójává. A képzésnek és a szakvizsgának, mint a zenészként való munkavállalás feltételének biztosítása – bár ténylegesen a Rákosi korszakba nyúlik vissza – nem volt vitatott kérdés a rendszerváltás után sem. Maguk a muzsikuskok is igényelték, hogy tudásukat – mint más szakismeretet – államilag elismert bizonyítvány tanúsítsa, megkülönböztetve a sokat tanult, a zenélésre kisgyermekkorra óta készülő muzsikust a botcsinálta klimpírozótól. Az állampárt túlhatalma ezt az igényt erősíthette ugyan, ám demokratikus társadalmunkban sem szűnt meg a bizonyítványok jelentősége – semmi sem indokolta és indokolja, hogy a kőműves bizonyítvánnyal mutassa meg tudását, zenészként pedig bárki felléphessen. A nagyon lényeges különbség a szaktudások, kompetenciák között azok megszerzésének különbsége volt: a kőműves állami iskolában sajátította el a szaktudást, a muzsikusk pedig a családjában. Ezt a különbséget úgy lehetett áthidalni, hogy az OSZK vizsgáztatta a pályázót, tudása megfelel-e a megkívánt sztenderdnek. Az oktatásról, a kimeneti teljesítmények méréséről vallott mai felfogásunkhoz nagyon jól illeszkedik ez a rendszer, az élethosszig tartó tanulás (vö. LLL – Life Long Learning) és a kimeneti teljesítmények mérése. Ebbe

beletartozik, hogy az ember élete során sok dolgot tanul, és a tanulásnak csak egy része történik iskolai keretek között. A vizsga a kimenetről, nem pedig a tanulás folyamatáról szól. Ennek a felfogásnak az OSZK és kirendeltségei által szervezett szakvizsga nagyon is megfelel, ráadásul a vizsgára való felkészülést és felkészítést saját tanfolyamok is biztosítják. Éppen a tervezett támogató program körül kibontakozó viták kérdőjelezték meg ezt a vizsgát. A kiváltó ok az a tisztázatlanság volt, amelynek egyes elemeiről már fentebb szó volt: az OSZK minden szórakoztató zenészt képvisel és vizsgáztat – a cigányzenészeket éppúgy, mint a diszkósokat. A vizsga tartalmi kérdései keverednek a vizsga legitimitásának kérdésével: e kérdéseket nem szabad úgy rendezni, hogy eltöröljük a kimeneti vizsgát! A vizsgák tartalmi kérdéseit külön kell választani attól, szükséges-e vizsgával rendelkeznie a működési engedélyhez a vállalkozónak. Elterjedt tévedés, hogy minden szakvizsgálóhoz iskolarendszerű szakképzés szükséges. Ha ez így lenne, az az egész muzsikustársadalom létét, évszázados szocializációs sajátosságait és ezeknek értékét kérdőjelezné meg! **Mivel a vizsgának széles körben elfogadott, respektált hagyományai vannak, egyes érdekcsoportok követelésére nem szabad eltörölni.** Más és külön vitatható kérdés lehet, hogy a zenélés OKJ-s szakma-e. Nézetünk szerint ezt a szaktudást, kompetenciát külön kellene választani az OKJ-s szakmáktól, ám a szakképesítés rendszerében elfoglalt pontos helyének meghatározására még további vizsgálódások szükségesek. A jelen kutatás nem tárt fel olyan szempontot, amely komoly érv lehetne a képzés és vizsgáztatás rendjének eddigi hagyományaival szemben. Nyilvánvaló, hogy a bizonyítványt nem szükséges minden magánvállalkozónak akceptálnia – így működik a más gazdasági területeken is -, ám ha kialakul vagy megszilárdul a zenészek, ezen belül a cigányzenészek érdekvédelme, akkor különösen az államilag támogatott projektekben nem lehet negligálni az érintettek által elfogadott szabályokat és szokásokat. Tehát arra biztatjuk a kormányzati felelősség vállalóját, hogy a támogatásért cserébe mondjon le a rögtöni haszonról, és próbáljon távlatokban gondolkodni – különben nem kap támogatást. Ide tartozik az **ellenőrzés** kérdése is, amely a gazdaság sok területén szenved hiányoktól: a szórakoztatóiparban legalább annyira, mint másutt. Tarthatatlan, hogy az ellenőrzés – a hivatali munkaidőre hivatkozával!!! – nem terjed ki az este és éjszaka nyitva tartó szórakozóhelyekre (a fekete alkalmazás ellen fellépő OSZK érdekvédőt például megverték, és a közigazgatási eljárásban a jegyző éppen a munkaidőre hivatkozhatott!)

9. A kísérleti program által támogatott szervezet (OSZK) legkomolyabb konkurensének egy civil szervezet, a Dankó Pista Egyesület látszik. Ez

az egyesület – hatókörének és tevékenységének vizsgálata nem volt tárgya e kutatásnak – az OSZK-val szemben – inkább a cigányzenészek közhasznú munkásként való alkalmazását látja a munkanélküliség orvoslása és a kulturális örökség megóvása útjának. A döntéshozónak nem szabad abba a tévedésbe esnie, hogy a két szervezetet nem versenytársnak, hanem ellenségnek tekinti, még ellenfélnek is csak módjával tekinthetők, hiszen hasonló céljaik vannak. Úgy véljük, a projekt kiírásának körültekintő megfogalmazásával csökkenthetők az ilyen konfliktusok. Ezzel kapcsolatban megfontolandó az egyesület kérése, hogy ne egyetlen kísérleti program megvalósítását tartalmazza a projekt, hanem – kísérleti programról van szó – adjon lehetőséget egy alternatív program véghez vitelére is. A folytatásban ezért javaslom a két (az eredeti tervek szerint is erről volt szó) szakmailag kissé eltérő program kiírását, és ezek alapos vizsgálatát, monitorozását: Az OSZK vendéglátóipari élőzenét támogató programjának, és a Dankó Pista Egyesületnek inkább a közszolgálatra alapozó programjának kísérleti támogatását is. A tervezett kormányrendeletre vonatkozóan pedig az alternatívák világos meghatározását javaslom, illetve annak hangsúlyozását, hogy **a felrajzolt alternatíváknak a helyi körülményekhez kell alkalmazkodniuk, hogy elérjék a döntéshozók célját: a kulturális örökség védelmét, a muzsikusok felhalmozott tudástőkéjének felhasználását, a muzsikusok foglalkoztatásának bővítését és a lokális közösségek fejlesztését egyszerűre.** E folyamatokban a lehető legnagyobb mértékben kell támaszkodni a helyben élő, a tradíciókat folytató – és megélhetési gondokkal küszködő – érintettekre, a zenészekre.

10. Az érintettek, a célcsoport esetében – ha a roma muzsikusokat tekintjük ennek – alapvetően középkorú vagy annál idősebb férfiakról van szó, akik szinte kivétel nélkül rokkantsági nyugdíjasok. A nyugdíjat egykori (főleg) vendéglátós munkájuk után kapják. Bár hangsúlyozták ezt az illetményt mint megbízható havi jövedelmet, ám 20–30 ezer forint körüli összegről van szó az esetek nagy részében, amiből megélni nem lehet, ráadásul itt jól képzett művészekről van szó. A betegség, amely miatt nyugdíjazásra kényszerültek, leggyakrabban szív- és érrendszeri természetű, és a vendéglátós életforma következményének tartják. Ez a középkorú vagy kissé idősebb nemzedék az, amelyre még építeni lehetne az élőzene, a cigányzene felelevenítésében – ám a rokkantsági nyugdíj mégoly csekély összege is kizárja a támogatásból őket. A fiatalabbaknak nincsen nyugdíja, ők a zenélés mellett különböző alkalmi munkákból élnek, s tartják el családjukat. Egyre több fiatalabb muzsikus kényszerül arra, hogy szinte bármely kereső munkával felváltsa a zenélést, egyesek boldogan mennének pincérnek, ha lenne

munka, jelentkeznek biztonsági őrnek, és bármely más munkára, amelyre a munkaügyi szervek átképzik őket – hogy ne csak a zenéléshez értsenek. Kisebb városokban pedig csak a nehéz fizikai munka marad, ami tönkreteszi a muzsikus kezét, ezért sokan végleg feladják, eladják a hangszertüket is. Az ő sorsuk – mindegyikőjüké – figyelmeztet arra, hogy sürgősen tenni kell valamit érdekükben. Nemcsak az egyénekért, hanem egyúttal a magyar kultúra egészéért, amelynek szinte szemünk láttára megy tönkre, tűnik el egy fontos, sőt meghatározó része.

11. A készülő kormányhatározatnak két területre kell kiterjednie. Egyrészt külön kell választania az élőzene támogatását a vendéglátásban, ami részben a zenét tanult és életforma szerint gyakorlók foglalkoztatását segíti elő, részint a magyar kultúra – beleértve a vendéglátás kultúráját – hagyományait eleveníti fel és erősíti. Másrészt külön kell szólni a magyar zenei kultúra nélkülözhetetlen hagyományáról, amelyet a muzsikusok képviselnek, amelynek ápolása a vendéglátáson kívül más területekre (az iskolákon kívül a lakóhelyi közösségre) is kiterjed. El kell szakadnia az aktuális divatoktól, hiszen ezek kialakulását a kisebb közösségeket elutasító diktatúra forszírozta, vissza kell helyeznie megillető helyére a magyarországi cigányságnak a magyar kultúra egészébe tartozó, a magyar kultúra világhírét erősítő magyarcíányok zenei hagyományait.

Hivatkozott irodalom

Csemer Géza (1994): *Habiszti*, Budapest, a szerző kiadása

Csemer Géza (2001): *Szögény Dankó Pista*, Budapest, PolgART Kiadó

Erdős István (2002): *Messze kéklik a Duna*, Budapest: B-Humanitas Stúdió

Kállai Ernő (2002): *Cigányzenészek*, in: Roma migráció (szerk. Kovács András), 72–90. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont

Péliné Nyári Hilda (1996): *Az én kis életem*, Budapest, T-Twins

Sárosi Bálint (1971): *Cigányzene...*, Budapest, Gondolat

Sárosi Bálint (2004): *A cigányzenekar múltja*, Nap Kiadó, Budapest

FÜGGELÉKEK

A cigány közösségek zenekultúrája

I. Hagyományos zene

1. „Cigányzene” – A cigányok mint zenei szolgáltatók Magyarországon

16–17. sz.: szórványos említés – az „idegenségtől” a „megszokottság” felé; „kombinált” foglalkozások. A cigányzenészek a korszak balkáni környezetében (az Oszmán Birodalomban és a román fejedelemségekben).

18. sz.: Az első híres cigányzenész (Barna Mihály) és zenei környezete. A 18. sz. végének zenekartípusa, alkalmazkodás a bécsi szerenádegyüttesekhez; Nyugat-Magyarország kitüntetett helyzete, a kotta nélküli játék mint szenzáció, az „östehetség” mítosza. A feudális főúr igényei szerinti tanulmányok, alkalmazkodás a divatokhoz. Czinka Panna.

19. sz. A nagy zenész hármas: Lavotta, Csermák és Bihari; stílusuk különbsége; a verbunkos kialakulása, néhány jellemzője; népi és műzenei elemek a verbunkosban; a palotás-csárdás ellentét. A cigányzenész mint a nemzeti zene hordozója a szabadságharc előtt és után.

A verbunkos a nyugat-európai és a kialakuló magyar műzenében (bécsi klasszikusok, Brahms, Schubert, Liszt, Erkel) és továbbélése a népzeneben (marosszéki, Rákóczi induló, lassú és sebes magyaros).

A Liszt-vita és következményei. A polgárosodás következményei: a műzene és a „populáris” zene lassú különválása; a magyar nóta kialakulása, definíciója, jellemzői, elfordulás a nyugat-európai mintáktól; híres nótaszerzők; cigány nótaszerző: Dankó Pista. A századforduló dekadenciája, a magyar nóta mint népzene a magyar faluban.

A cigányzene cigány szemmel: a zenészség mint a legnagyobb presztízsű foglalkozás. Vázlatos nemzetközi kitekintés: a cigány zenészek Európában.

Irodalom: Kötelező: Sárosi 1971, 2000. Ajánlott: Sárosi 1996, Pettan 2002.

2. Kutatástörténet

Herrmann Antal, Wlislöck Henrik, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Csenki Imre és Csenki Sándor, Hajdú András, Erdős Kamill, Martin György, Víg Rudolf, Bari Károly munkássága és az újabb kutatások. A cigány

(zene)kultúra definícióinak történeti változása az előző kutatók és Svanibor Pettan, Judith Okely, valamint Carol Silverman írásai nyomán.

Irodalom: Kötelező: Csenki I. és S. 1943, Pettan 2002: 109–141 (három fejezet), Okely 1997. Ajánlott: Csenki I. és S. 1955 és a Hajdú–Csenki vita: Hajdú 1955, Csenki I. 1955, Hajdú 1956.

3. Cigány népzene 1.

A magyar cigányok népzeneje és táncai

A népzene tájegységek szerint: A Nógrád megyei cigány nyelvű romung-ró dalok (Erdős Kamill kutatása alapján), Észak-Magyarország, Északkelet-Magyarország. Műfajok: lassú, lírai dal, táncdal, botoló nóta. A hangszeres hagyományok kreatív felhasználása: a lassú dalok többszólamúsága; a táncdalok előadási jellegzetességei (pergetés, szájbögzés, hangszerpótló eszközök, esztam-ritmus). Szolgáltatót (és részben alkalmazott) hagyományok: betlehemezés, karácsonyi kántálás, csillag-játék. Alkalmazott hagyományok: búcsús és halottas énekek. A román elem használata a narratívokban (pararománi). A magyar cigányok táncai: páros cigánytánc, botoló tánc. Vázlatos nemzetközi kitekintés a magyar nyelvterületre.

Irodalom: Zene: Kötelező: Martin 1980, 2003a vagy: 2003b, Kovalcsik – Kubinyi 2000 (bevezető fejezetek). Tánc: Kötelező: Felföldi: 1988, Martin 2003c. Ajánlott: Kovalcsik – Kubinyi 2002, Pesovár 1986–1987.

4. Cigány népzene 2.

Az oláh cigányok zenéje és táncai

Az oláhcigány narratív hagyomány: A cigány nyelv mint a közösségi értékrend hordozója: a hétköznapi és a rituális beszéd különbsége; a formális-rituális beszéd műfajai és jellemzői; az oláhcigány „igaz beszéd” (csácsi vorba) definíciója. A férfi és női éneklés „igazsága”. Az éneklés mint közösségi esemény formai feltételei: formális viselkedés, formális beszéd, kötelezően aktív részvétel.

Az oláhcigány népzene két műfaja (’lassú’ vagy ’asztali’ dal *loki/meszalyaki gyili* és ’tánc-’ vagy ’ugrós dal’ *khelimaszki/xuttyadi gyili*) és jellemzői (népköltészeti jellemzőkkel); történeti változása egy cigány közösség zenéjének tükrében (Püspökladány). Az oláh cigányok táncai. Vázlatos nemzetközi kitekintés: Európa főbb oláhcigány csoportjai és zenekultúrájuk.

Irodalom: Kötelező: Stewart 2002 (1. kiadás: 1987, 2. kiadás: 1998) vagy 1994, Csenki I. – Víg – Sztanó 1993 (a kazetta kísérszövege), Réger

1993, Balázs 2002 (korábbi megjelenés: [1995], 1998). Ajánlott: Kertész Wilkinson 1997, Bari 1985, 1990, Réger 2002, Kovalcsik 2000b, 1999, Grabócz – Kovalcsik 1988, Balázs 1995.

5. Cigány népzene 3.

A beások népzenei hagyományai

Műfaji sokféleség: dalbetétes mese és történet, régi és új stílusú lassú, lírai dal, táncdal, karácsonyi ének (korinda). Műfajnevek a lassú dalokra: *kîntyik dă zsálye* 'szomorú dal', *kîntyik hăl proszt* 'szerény dal', *kîntyik hăl triszt* 'szomorú dal', *kîntyik dă năkăzsală* 'könnyes dal'. A 'táncdal' neve: *kîntyik dă zso*. A beás népzene kultúra megújítása a Dunántúlon. Elképzelések a dalok eredetéről: a „komponálás”. Zenélési szokások. Hangszeres zenészek, a nemzetközi és a magyarországi cigány himnusz eredete. A beások táncai. Nemzetközi kitekintés.

Irodalom: Kötelező: Kovalcsik 1993, Kovalcsik – Konrád – Ignác 2001. Ajánlott: Kovalcsik 1994, Kovalcsik – Boros 2000.

II. Az etnikus zenekultúra kialakulása

6. A hagyományos műfajok változása a 20. század második felében és az új populáris műfajok

Hagyományos műfajok: A zenész mesterség továbbélése a 20. században és ennek útjai (klasszikus és jazz zenészek, a cigányzene klasszikus zenei rangra emelésének kísérlete, romungró etnozene); a cigányzene szerepe a cigány etnikai tudat kialakulásában. A színpadi folklór kialakulása (beatmozgalom, táncmozgalom; a rendszerváltás után), ideológiák, előadók (Kalyi Jag, Ando Drom, Kanizsa Csillagai stb.) és stílusok. A kisvárosi/falusi hagyományörzés.

Új populáris műfajok: színpadi folklór populáris elemekkel, cigány báli zene, roma rap (Fekete Vonat), magyar pop zene roma elemekkel (Romantic). Az új műfajok felhasználása a cigány közösségi eseményeken: a cigány bállok (családi és kisebbségi önkormányzati rendezvények) mint új közösségi szórakozási formák. A kisegyházak roma zenéje.

Irodalom: Kötelező: Kovalcsik 2000 (további megjelenés: 2001, 2002a), 2002 (1. kiadás: 1998, rövidített változat: 2000a), 2004. Lange 1993. Ajánlott: Csemer 1994, Matisz 2002, Rézműves 1998.

Sánta Hajnalka: Cigányzene a neten

(2006 májusi adatgyűjtés¹⁷)

Cigányzenészek, együttesek saját portáljai

<http://www.balogh-kalman.fw.hu/>

Balogh Kálmán és a Gypsy Cimbalom Band.

<http://www.berki.hu/>

Berki László és zenekara.

<http://www.bodikings.hu/>

Bódi Lajos és zenekara.

http://www.amrita-it.com/kalyi_jag/index.htm

Kalyi Jag.

<http://www.lugosiband.atw.hu/>

Lugosi Zenekar.

<http://okros.tvn.hu/>

Ökrös Tibor és zenekara.

<http://www.parnograszt.net/>

Parno Graszt.

<http://romakoktelshow.uw.hu/>

Babai János.

<http://www.szilvasigipsy.hu/>

Szilvási Gypsy Folk Band.

<http://www.rajko.hu/>

Rajkó Művészegyüttes Kht.

<http://www.csabanet.hu/ludas/azenekar.html>

Ludas Zenekar.

<http://www.ghymes.hu>

Ghymes.

<http://www.beshodrom.hu/>

Besh o droM.

<http://matyasweb.atw.hu/>

Gypsy Mix Band.

17 Az internetes hivatkozásokat a nyomdába kerülés időpontjában ellenőriztük.

http://www.romanodrom.com/hun_index_1024.html

Romano Drom.

<http://www.andodrom.com/>

Ando Drom.

<http://www.musicart.hu/agoston/cifra/index.htm>

Cifra Együttes.

<http://www.notafa.zenith.org.yu/danko.htm>

Dankó Pista Magyar Népi Zenekar.

<http://w3.netelek.hu/fizsu/rolunk.htm>

Mészáros Zenekar.

<http://arsnobilis.acn.waw.pl/MARTON-GIPSY/martonhu.htm>

Márton Virtuóz Gypsy Band.

<http://www.zagyvabanda.atw.hu/>

Zagyva Banda.

<http://www.sultu.hu/>

Sültü.

<http://www.szikes.hu/indexhun.html>

Szikes Zenekar.

http://www.bodoband.org/band_a.htm

Bodó Band.

<http://garadna.uw.hu/>

Garadna.

<http://www.kabar.hu/kezdolap.htm>

Kabar Zenekar.

<http://www.privatemusic.hu/festival/1999/babos.html>

Babos.

<http://unger.atw.hu/>

Unger Balázs.

<http://www.etnofon.hu/romrota.htm>

Romanyi Rota.

<http://www.lajkofelix.hu/press/article.php?art=cv.xml>

Lajkó Félix.

<http://www.karavanfamilia.hu/index.htm>

Karaván Együttes.

Cigányzenével kapcsolatos portálok

<http://www.ciganyzene.lap.hu>

Tematikus weblapgyűjtemény a cigányzenéről a „lap.hu” oldalak köréből. Fontosabb témái: magyar cigányzenekarok, külföldi cigányzenekarok, alapok, hangszerek, cikkek cigányzenekarokról, cigányzenészek, cikkek a cigányzenéről, cigányzenei CD-k, cigányzene oktatás.

<http://lajkofelix.lap.hu/>

Lajkó Félix cigányzenész, jazz zenész munkásságát feldolgozó weblapgyűjtemény a „lap.hu” oldalak köréből.

<http://cigany.lap.hu/>

Tematikus weblapgyűjtemény a cigányokról a „lap.hu” oldalak köréből. A cigányzenével kapcsolatos portálkínálata a Zene címszó alatt olvasható.

<http://www.radioc.hu/>

A Rádió C honlapján pl. a Zenetárlat című műsor tűzi ki céljául a cigányzenészek és a cigányzene megismertetést, a róluk szóló friss információk közlését.

<http://www.romacentrum.hu/>

A Romacentrum Online Információs Központ a cigány kultúrára vonatkozólag is tájékoztat, így pl. az aktuális cigány zenei és táncos programokról is.

<http://www.gportal.hu/portal/romipe/>

Többek között a cigány zenéről is tájékoztat a cigányokról szóló portál.

http://www.roma.hu/e107_plugins/eplayer/eplayer.php?cat.1.0.10

A roma.hu portálon „kultúra-folklór-zene-mese” menüponttal is találkozhatnak a böngészők.

<http://www.romanokher.hu/>

A Romano Kher oldalán egyfelől aktuális kulturális – így zenei – programajánlóval, valamint CD-ajánlóval találkozhat az olvasó.

<http://www.romapage.hu/>

A Romapage-en szintén olvasható kulturális programajánló.

<http://www.romapont.hu/zene.html>

A Romapont oldalon a Kalyi Jag és a Dromara Együttes bemutatásával találkozhat az érdeklődő.

<http://www.romaweb.hu/romaweb/index.html>

A portálon kulturális ajánló segíti a cigány zene iránt érdeklődőket a programválasztásban.

<http://www.romnet.hu/>

Az aktualitások között szerepelnek cigány zenei programok is a site-on.

<http://romapont.atw.hu/>

A portál foglalkozik programajánlással – így cigányzenei programok ismertetésével is.

<http://www.romnet.hu/jegyzet/jegyz39.html>

Cikk. „Az eltűnt zene nyomában” címmel foglalkozik a szerző (Néző László) a cigányzenészekkel mint a magyaros vendéglátás egyik elmaradhatatlan „összetevőjével” (RomNet, 2003. november. 3.).

<http://www.amarodrom.hu/archivum/2005/11/5.htm>

„Ha Dankó Pista ezt látná... Mi lesz a cigányzenészekkel?” címmel írt riportját, cikkjét olvashatjuk László Zoltánnak. A Dankó Pista Oktatási Kulturális és Érdekvédelmi Közhasznú Egyesület, mely 2003. június 12-én alakult meg Szegeden olyan céllal jött létre, hogy támogassák, elősegítsék a magyar nóta megőrzését, ápolását és fejlesztését, a vidéki hivatásos muzsikusok összefogását, helyzetük javítását, a műfaj utánpótlásának biztosítását. A cikk hátralévő részében a Csongrád Megyei Munkaügy Központ cigányzenészeket támogató törekvéseiről olvashatunk.

<http://www.nemzetisegek.hu/nem-cikk-reszletes.php?cid=1073741833>

A Barátság Folyóirat on-line változatában a 100 tagú cigányzenekarról olvashatunk „A 100 tagúról a Szólás Szabadságában” címmel. A műsor vendége volt Raduly József a zenekar vezetője, Sárközi Dávid primás, és Katonáné Kállai Katalin, a kulturális tárca főtanácsadója. A beszélgetés központi témája a cigányzenészek fennmaradásának ellehetetlenülése volt.

<http://www.mozgovilag.hu/2000/10/okt5.htm>

A Mozgó Világ internetes változatának 2000 október, huszonhatodik évfolyam, tizedik számában Kállai Ernő tanulmányával találkozni, aki „Cigányzenészek és külföldi lehetőségeik” címmel foglalkozik a cigányzenészek fennmaradásának alternatíváival.

<http://www.romapage.hu/archivumbol/kultura/hircentrum/article/74360/415/category/5/starttime/1072911600/endtime/31622399/>

A „Primás Primissima” című cikk (eredeti: Népszabadság, 2004. december 21.) a 2004-es Vonóparbjai Nemzetközi Primásversenyt örökíti meg.

http://www.mtaki.hu/docs/ter_es_terep_01/t_es_t_01_kallai_erno_ciganyzeneszek.pdf

Kállai Ernő tanulmányával szembesülhet az olvasó ezen a site-on „A cigányzenészek helye és szerepe a magyar társadalomban és a magyar kultúrában” címmel.

<http://www.romapage.hu/archivumbol/kultura/hircentrum/article/104363/415/category/5/starttime/1104534000/endtime/31535999/>

Serfőző Melinda cikke, riportja a Szirmai Lászlóval, az Országos Szórákóztatózenei Központ igazgatójával készült beszélgetésen alapul. A cikk a cigányzene presztízsének leértékelődésével foglalkozik „Leértékelődött a cigányzene” címmel.

<http://www.romapage.hu/archivumbol/kultura/hircentrum/article/76108/415/category/5/starttime/1104534000/endtime/31535999/>

Nagy Emese cikke a gyerekkoruktól fogva cigányzenészeknek készülő, mára zenei műfajt változtatni kénytelen muzsikusokról szól. „A jó cigányprimás vagy dzsesszzenész, vagy lelki beteg” címmel foglalja össze a szerző a Kossuth Rádió 2005. szeptember 20-án sugározott műsorát.

<http://www.romacentrum.hu/aktualis/hirek/2003/09/i20030905.html>

A cikk a Magyar Zeneművészek és Táncművészek Szakszervezetének székházában lezajlott, Beke Farkas Gyula tiszteletére elhelyezett emléktábláról informál.

http://www.bparchiv.hu/magyary/kiadvany/bpn/49_50/2.html

„Mint asztal abrosz nélkül. A gyorsétermek elveszi a cigányzenészek kenyerét” címmel közelíti meg a cigányzenészek fennmaradásának problémáját Sándor Tünde, a cikk szerzője. A szerző több cigányzenéssel készített riportot írásához, többek között Lakatos Györggyel, a Gundel vezető primásával is.

http://www.htmh.hu/?menuid=1002&op=show_year_number&civil066_year=2005&civil066_number=12

A Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapján egy rövid cikket találunk a nagyabonyi születésű Bihari János (1764– 1827) zeneszerző és cigányprimás tiszteletére rendezett szoboravatóról. Az avatást a Dunaszerdahelyi Roma Muzsikusok Polgári Társulása kezdeményezte. A szoboravatón zenélt a budapesti Száztagú Cigányzenekar kamarazenekara.

<http://www.indymedia.hu/cikk.shtml?x=20438>

Az Indymedia.hu Független Médiaközpont egy Rákos-patak melletti hajléktalantábor lakóit mutatja be, köztük egy zenész cigányt is: „Az egyik zenész cigány, aki nagyon jó zenész családból származik Hosszú évekig zenélt, lemezeket is vettek föl vele. Gazdag érzelmű, nagyon jó lelkű ember. Szívinfarktuson átesett, lelki problémái vannak, nehezen tud visszakerülni a társadalomba. Most szerzett magának egy picike szintetizátort, ami elemmel megy, nagyon boldog vele, a zene a mindene.”

<http://beszelo.c3.hu/02/0708/13polyak.htm>

Polyák Laura írása: Cigányok Mucsáról. Az élclapi karikatúrák cigányképe. Az elemzett karikatúrák alapján: még ha a muzsikájuk alapján el is fogadják a zenész cigányokat, ám teljesen nem fogadja be őket a társadalom.

<http://www.romapage.hu/ajanlo/zeneajanlo/article/71189/108/>

A RomaPage ezen cikke az 50 éves Rajkó Zenekart és a 30 éves Talentum Tánckart mutatja be.

<http://www.hhrf.org/dmh/0311/lap.htm>

A budapesti Rajkó Együttes a Hungáriában címmel Tóth Endre írása olvasható. A cikk az együttes egy nagy sikerrel záruló chilei fellépést mutat be.

<http://www.hhrf.org/szabadsag/uj/indexr.php?datum=20050723>

Egy Shukar Collective nevű együttes fellépését említi meg a cikk szerzője.

<http://mek.oszk.hu/01900/01905/html/index14.html>

Művészettörténet (1867-1918). A zenei blokkban olvashatunk a zenész cigány családból származó Dankó Pistáról, akinek dalaihoz többek közt Gárdonyi Géza írt verseket, valamint Ady Endre versbe foglalta a muzsikust.

<http://www.rroma.hu/domain3/files/modules/module15/974CC1504EB31F4.doc>

Bag község bemutatása során találkozni a településen lakó zenész és oláh cigányok megismertetésével.

http://www.radio.hu/index.php?cikk_id=172163&rid=eU1qTQ==

A Magyar Rádió Online site-on a Kossuth Rádió elhangzott műsor szöveges változata a 2006-os cigánybárról (Elhangzott: 2006. február 24.).

http://www.mmi.hu/romaoszt/kepzomuv/eletrajz_m/15omara.htm

Oláh Mara festőművész önéletrajzában olvashatni arról, hogy édesapja zenész cigány volt.

http://www.romacentrum.hu/aktualis/tudkut/vagokep/vago_2.htm

A kisebbségi média kutatása közben a cigányság rétegződése is szóba került. Az egyik zenész cigány interjúalany elkülönítette magukat a többi cigány csoporttól. Olvasható a Romacentrum oldalán.

<http://beszelo.c3.hu/00/0910/23wizner.htm>

Wizner Balázs tanulmánya (Népvisélet igen, Népviselkedés nem Két iskolakísérlet hatása az identitásra címmel) két cigány gyerekek oktatására irányuló kísérletet vizsgál, melynek során kerül elő a „zenész cigány” mint társadalmi réteg.

http://www.radio.hu/index.php?cikk_id=102561&rid=eUlqTQ

A Magyar Rádió Online oldalán olvasható egy cikk-riport Emlékezés Farkas Kálmánra, az első cigány író-újságíróra címmel. A Farkas Kálmánnal készült interjúban mondja el a riportalany magáról, hogy ősei között zenész cigányok is voltak.

<http://www.hokkento.szeged.hu/0411/kukkolo/neti.htm>

A cikk Fodor Neti Sándor erdélyi prímás haláláról szól, melynek kapcsán a szerző visszatekint a zenész családban született Neti Sanyi bácsi pályájára.

<http://hetilap.hetek.hu/index.php?cikk=55795>

A Hetek című hetilapban olvashatni a romológiáról dióhéjban, mely szerint a zenész cigányok a cigányok egy magasabb társadalmi rétegét testesítik meg.

<http://www.cs.ucf.edu/~lboloni/Hungarian/Irodalom/denver.8.txt>

„Minden zenész cigány egy kicsit – jutott eszembe.”

<http://www.c3.hu/scripta/holmi/00/07/06szalai.htm>

Szalai Júlia Az elismerés politikája és a „cigánykérdés. A többségi-kisebbségi viszony néhány jelenkori problémájáról című tanulmányában arról ír, hogy a zenész cigányok foglalkozásuk révén némiképp magyarrá váltak, s magukat is a többi cigány csoporthoz képest magyarnak tekintették, ám teljesen nem azonosultak a többségi társadalommal.

http://www.nograd.hu/Sose_halunk_meg_1992.doc

A Sose halunk meg című film szöveggönyvében található egy mondat a zenész cigányokra vonatkozóan: „Mert a zenész cigány feje olyan, mint a belügyi archívum: semmit sem felejt.”

<http://www.szenti.com/emlek1.htm>

Szenti Tibor Vásárhelyi emlékeim című írásában az egyik fejezet a cigányzenészekről szól, ebből következik egy rövid idézet: „Már csak a velem egykorúak emlékeznek arra, milyen volt egykor a szívből jövő cigányzene. A Csúcsban laktunk. Egész gyermek- és legénykorom ide kötődik, a Szent István utcához. Kertünk vége a Béla cigány utcával volt határos, ahol színes, sátoros szoknyájában Vilma néni és sok-sok zenész cigány lakott. Akkor még nem hívták őket „romáknak”, „etnikai kisebbségnek”, amely ma a társadalomtól elkülönít, hanem nagyon is hozzá tartoztak a világunkhoz. Már kisgyerekként hegedülni tanultak. Becsülettel dolgoztak, gyakran hajnalig húzták a kiskocsmákban vagy a Fekete Sas éttermében. Eltartották a családjukat.”

http://www.adata.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/6f90012f0359381fc1256e900045df2e?OpenDocument

A Soros Alapítvány Egészségügy, kommunikáció, cigányság című kiadványában található többek között Örkény Antal Sikeres romák című tanulmánya, melyben többek között olvashatunk a zenész cigányok vendéglátós lehetőségeiről, ill. ennek kapcsán mobilitásukról: „A zenész cigány csoport az egy végállomás és nincs hatása. Az egy piacfüggő, a zenész cigány csoportnak a száma véges. Ahány vendéglátóhely van, és amelyik igényli, annyi a zenész cigány. És egy exkluzív klub gyakorlatilag, ráadásul a családi örökítés által még a cirkuláris mobilitás hiányzik belőle. Ha van növekedés, akkor van strukturális, ha nincs, akkor nincs is benne mobilitás.”

<http://netem.hu/szimbiozis/szimbiozis2004-1.doc>

A Szimbiózis kulturális antropológiai folyóiratban olvasható Nagy Péter: „Bagzás”. Bagon élő cigányok kulturális antropológiai vizsgálatáról című írása, mely egy esettanulmány.

<http://www.es.hu/old/0042/publi.htm>

Neményi Mária: Identitás vagy stigma? címmel közelíti meg cikkében a cigányság identitásának kérdését – interjúrésztleteket felhasználva.

<http://www.harmattan.hu/book.php?id=6>

Szuhay Péter (szerk.): A három muzsikus cigány – Babos István meséi. A babócsai Babos Pista bácsi zenész cigány meséiből gyűjtés.

http://jegyzokonyv.blogter.hu/?post_id=42988

A site-on az Élő történelem sorozatban a zenész cigány felmenőkkel bíró Kovács Nándorral készített riport olvasható.

<http://beszelo.c3.hu/02/0708/11szollosy.htm>

Szöllőssy Ágnes tanulmánya a Cigány a képen. Cigányábrázolás a XIX-XX. századi magyar képzőművészetben címmel tartalmaz a muzsikus cigányokra is vonatkozó eredményeket pl. magyaros ruhaviseletben is ábrázolták a XVIII. Században a zenészcigányokat.

http://www.argus.hu/2002_03/i_faludi.html

Faludi Ádám Cigányélet alcím alatt ír a muzsikus cigányokról is: „A muzsikus cigány nem tesz ilyesmiket. Finom ember, szabad lelke a tücsökével rokon, legtöbbször hegedűvel látni, amint éppen elhúzza valakinek a nótáját. A muzsikus cigány azonban tájékára sem megy a gyéren lakott vidékeknek, a muzsikáláshoz társaságra van szüksége, pódiumra vágyik, koncertdobogóra, ápolt körmű újján arany pecsétgyűrű. Családi tradíciót folytat, ősei viszámenőleg a cigánycsaládfa távoli földben szerteágazó gyökeréig muzsikusok voltak. Ámuló zeneértők előtt koncerteztek, multságokon játszottak el tücsköt, bogarat. – Tálentum! – hallik a cigánycsaládfa lombjának susogása, a muzsikus a hegedűt, s a vonót lassan teste mellé eresztve mélyen meghajol. Jól szabott öltönyében csillogó, fekete tücsökké változik, és a tapsvihar tombolása elől a dobogó résén kisurran. Metamorfózis, varázslat, tálentum; a muzsikus cigány fényben és sötétben folyton világot lát.”

http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_cig%C3%A1nyok

Az internetes „enciklopédia” a muzsikus cigányokról az alábbi információkat adja: pl. híres zenészek körébe tartozik: *Cinka Panna* (1711–1772), *Bihari János* (1764–1827), *Balogh János* (1803–?), *Sárközi Ferenc*, „Kossuth cigány hadnagya”, *Dankó Pista* (1858–1903) a magyar zeneművészet világhírű primása *Rácz Aladár* (1886–1958), *Cziffra György* (1921–1994); híres zenekarok: *Járóka Sándor* és népi zenekara Száztagú cigányzenekar; magyarnóta énekesek: *Kovács Apollónia*, *Bangó Margit*, *Horvát Pista*.

<http://www.andodrom.hu/index.php?id=187&lang=magyar>

Az AndoDrom oldalán arról a folyamatról is lehet olvasni, mely a zenészcigány családokban zajlott-zajlik le: a legifjabbak – jellemzően az 1970-es évektől a családban addig játszott cigányzene helyett más műfajok felé fordultak, így jellemzően a jazz (pl. Oláh Cumo Árpi Tsumo, Szőke Niki, Szakcsi család, Balogh Csibe Jenő) és a komolyzene (pl. Dráfi Kálmán, Kathy Horváth Lajos, ifj. Farkas Nándor, ifj. Kathy Horváth Lajos, Horváth Barbara) irányába. „Alig néhány évtizede hogy muzsikus cigány családok gyermekei nyilvánvaló zenei tehetséggel úgy döntöttek, nem követik őseik zenei útját a cigány zenekarokban, kávéházakban és kaszinókban.”

http://www.hhrf.org/kisebbsegkutatas/kk_2003_02/cikk.php?id=747

Kemény István – Janky Béla A cigány nemzetiségi adatokról című tanulmányukban beszámolnak a „magyar muzsikus cigány” öntudat megjelenéséről.

<http://web.axelero.hu/palya99/kisebbseg/kisebbseg.html>

A cigányok arcszínének eredetmondájában a főhős egy muzsikus cigány. Bari Károly gyűjtése.

<http://www.romapage.hu/ajanlo/zeneajanlo/article/71163/96/>

Békési Ágnes: Muzsikusok című könyvét ismertetik a Romapage oldalán (Pont Kiadó, 2003).

<http://www.andodrom.hu/index.php?id=154&lang=magyar>

Zsigó Jenő mutatja be életét, így szól arról, hogy muzsikus cigány családban született és az Andro Drom együttesről.

<http://www.romaweb.hu/romaweb/index.jsp?p=sajat&id=gunya>

Ifj. Boros Mátyás „A cigány gúnya szégyene...” címmel írt a mai muzsikus cigányok fellépő ruhájáról, ill. a régi viseletről: Boka Károly Kossuth primása személyesen kérte Kossuthtól, hogy a primások kék zubbonyt viselhesse- nek, hogy az ellenség lássa, hogy muzsikus cigány hordja, nem katona.

http://www.lapics.hu/product_info.php?cPath=17_1707&products_id=9789639457218

Babos Istvánnak A három muzsikus cigány című könyve kerül bemutatásra.

http://www.radio.hu/index.php?cikk_id=154600

A Magyar Rádió Online oldalán a füstös képű cigányok eredetmondáját olvashatni.

http://www.elte.hu/oktatas/phd/szociol%F3gia_eddigi.pdf

Békési Ágnes doktori disszertációjának címe: A magyarországi muzsikus cigány családok szocializációs stratégiái és kapcsolati hálózata.

http://www.eppfrakcio.hu/html/oldal.php?kozep=kozep_cikk&kv=0&sorszam=1433&rovat=26

Járóka Líviával olvasható egy interjú, melyben az interjúalany megemlíti, hogy apja által muzsikus cigány családba született.

<http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=PUBLICISZTIKA0546&article=2005-1120-2232-37XHUB>

Szuhay Péter ÉS-ben (2005. nov. 18., 46. szám) megjelent cikkében említésre kerül Dobos Ilona 1981-ben megjelent öreg muzsikus cigány elbeszélése.

http://www.radio.hu/index.php?cikk_id=173529&rid=PVFUTw==

Móra Ferenc meseregény hősének, Dióbél királyfinak legbölcsebb cimborája egy muzsikus cigány, akit még gyermekkorából ismer.

<http://www.romnet.hu/hirek/hir0501074.html>

Somogy megyében a lovári és beás cigányok mellett zenész cigányok is élnek, mintegy 2–3 ezren a Romnet írása szerint.

<http://www.mmi.hu/romaoszt/herrmann.htm>

Herrmann Antal a Nagymaros melletti muzsikus cigány telepen gyűjtött dalokat 1891. április 20-án – áll a Herrmann Antal cigány kutatásait összegző írásban.

http://www.regiofolyoirat.hu/newspaper/1993/1/05%20Kadar_Zsuzsanna.doc

Kádár Zsuzsanna: A 19. század végi magyarországi cigány társadalom című munkájában azt állítja, hogy a társadalmi beilleszkedés magasabb fokán álltak a muzsikus cigányok (magyar cigányok) – a többi cigány csoporthoz viszonyítva.

<http://www.literatura.hu/irok/romantik/vorosmarty.htm>

Vörösmarty életét bemutató-elemző site-on A vén cigány című költemény elemzésére is sor kerül, melyben egy muzsikus cigány a vén cigány.

<http://www.gyokossy.hu/celok.htm>

Shanz Judit tanulmánya Józsefváros történetét dolgozza fel, melyben a muzsikus cigányok a cigányok felső rétegét képviselik.

<http://www.tusarok.org/rovatok/cikk.php?id=182>

A Palya Beával készített interjúbán az énekesnő arról is szót ejt, hogy nagyapja muzsikus cigány volt.

<http://www.amarodrom.hu/archivum/2004/02/11.php3>

Szuhay Péter (szerk.) A három muzsikus cigány (Európai Folklór Intézet L'Harmattan Kiadó, 2003). A könyv Szuhay Péter babócsai népmese-gyűjtését tartalmazza.

http://www.jozsefvaros.hu/pls/portal30/docs/FOLDER/VIIKER/HIREK/TELEPULES/VAROSTORTENET_0.DOC

Józsefváros történetének feldolgozása során kerül sor a muzsikus cigányok bemutatására.

<http://index.hu/velemeny/jegyzet/caramel/>

A Megasztár egyik döntős szavazása kapcsán (Caramel) esik szó arról, hogy a muzsikus cigányok eddig is a cigányság legelfogadottabbjai voltak.

<http://www.szinhasz.hu/index.php?id=382&cid=9634>

A sárga bugyelláris című népszínmű színpadi megjelenítéséről szól a cikk. A darabban muzsikus cigányokat is alakítanak színészek.

<http://www.romapage.hu/tudomany/hircentrum/article/71069/73/>

Békési Ágnes tanulmánya olvasható a Romapage oldalán A magyarországi muzsikus cigánycsaládok szocializációs stratégiái és kapcsolati hálózata címmel.

<http://c-press.hu/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=98&view=previous>

A C-Press fórumán olvasók szólnak hozzá a Cigány klubok, közösségi házak témakörhöz. Szó van többek között arról, hogy a zenész cigányok mennyire őrzik meg a cigány nyelvet. „...Vissza kellene adni a hitelességét a RRomani nyelveknek ,mert itthon a vezetőink zöme sem beszél a cigány nyelv valamely dialektusát! Sajnálatos tény ezért emelem fel a szavamat annak ellenére ,hogy – már többször – irtam muzsikus cigányoktól származom számomra a régi elmélet eltűnt! nyelvében él a nemzet mindent meg lehet tanulni ,csak akarat kérdése és a zavaraink feladása! Pl: Czinka Panna kifogástalanul beszélt a Ahi nyelvet (Kárp, eléggé sinti effektusú nyelv illetve: Bihari János cigány primás, és sorolhatnám még!”

<http://gportal.hu/gindex.php?pg=3836687>

A magyar cigányzenészek és társadalmi kapcsolatrendszerük címmel olvasható tanulmány a site-on. Készült: Brauer-Benke József kutatásai nyomán.

<http://www.szochalo.hu/hireink/article/100346/754/page/12/?encryptionKey=&cHash=6a5cb9ad28>

A SzocHáló oldalán Józsefváros rövid történetével – így némiképp a muzsikus cigányokkal - lehet megismerkedni.

<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kihivasok-fabian>

Az Országos Közoktatási Intézet honlapján olvasható Fábrián Györgyi tanulmánya A kommunikáció készség fejlesztése a felzárkóztató programban címmel. „Ezért a tantárgyi program érinti például a cigányság pozitív irodalmi, megítélését, így a muzsikus cigány alakját is mint közismert irodalmi vándormotívumot mutatja be, amellyel a költők, írók saját önarcképüket a cigányság sorsával párhuzamban pozitív értéként fogalmazzák meg.”

<http://www.jamk.hu/ujforras/030314.htm>

Nyíró József, erdélyi író Elszántak című novelláskötetében kapnak helyet a muzsikus cigányok is.

<http://www.harmonet.hu/cikk.php3?rovat=iyebigzo&alrovat=30&cikkid=97&dire=&again=true>

Egy osztrák határszéli falu bemutatása során ír a szerző arról, hogy a búcsúkban már nem játszanak muzsikus cigányok, hanem az ingatlanokat felvásárló osztrákok, németek sramli zenével töltik meg a mulatságot.

<http://www.brody.iif.hu/hmek/gardonyi/szfinksz.htm>

Gárdonyi Géza: A zöld szfinksz – Egy imprezárió elbeszélése című írásában utal az egyik szereplő a muzsikus cigányokra: – „Hogy én magyar ember létemre ott hegedüljek mint valami muzsikus cigány!... Még valamelyik barátom megismer, aztán rám rikolt, hogy az ő nótáját!”

<http://eszmelet.tripod.com/54/reyniers54.html>

Alain Reyniers Gondolatok a cigány gazdaságról című Eszmélet-ben olvasható tanulmányában a zenész cigányokra is utalást tesz: „A muzsikus cigány csoportok egyre többször utaznak Nyugat-Európába.”

<http://www.kieselbach.hu/cgi-bin/kieselbach.cgi?MENUID=EXTRA&ALMENU=OLDAUKC&ATFROM=&WIZARD=OLDAUKC&WSELAUKCIO=1947&WAUKCID=128>

Bardócz Árpád (1882-1938) Muzsikus cigány című olajfestménye található a Kieselbach Galéria és Aukciósház honlapján.

<http://mnytud.arts.unideb.hu/mnyj/32/16nyj2.htm>

Nagykamarás ragadványnevei között található az alábbi cikkely: „Gatya – muzsikus cigány m-e; eredetét nem tudták, csak arra emlékeztek, hogy együtt muzsikáltak @Pricski-vel.”

<http://mek.oszk.hu/01500/01571/01571.doc>

Dógi Tamás novellás kötetében (Hallatlan történetek cigányokról) lehet egy ízben muzsikus cigánnyal találkozni.

<http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9026403>

Az Index „Mechwart Szabadegyetem” topikján azonosította be magát egy résztvevő muzsikus cigány névvel, mert korábbi szakmai gyakorlatuk során már volt egy vályogvető.

<http://www.szepe.hu/nota/nepdal/szoveg/patria1.html>

A dunántúli népdal-csokorban a Bort iszom én nem vizet című nótában szerepel, hogy „Dönöge andocsi muzsikus cigány volt.”

<http://www.online.rtlklub.hu/hirek/hazank/?id=0505200904>

Az RTL Klub hírei között szerepel az az eset, amikor a 21-es buszon karddal leszúrtak egy fiút. A támadó, akit elfogtak, muzsikus cigány családból származik.

Cigányzenével kapcsolatos chat-fórumok

Romepage Chat

http://www.romapage.hu/no_cache/hircentrum/article/106582/61/

A Romapage olvasói Szakcsi Lakatos Bélát faggathatták 2006. május 19-én. A Kossuth-díjas jazz zongorista Gypsy Jazz (2004) albumával új műfajt teremtett: a jazz és a magyar cigányzene dallamvilágát, ritmusát ötvözte. Zenei vonalon a zenész családjáról is adott információt: „Édesapám hegedült, és zongorán szalonzenét játszott. Két fiam van, Béla és Róbert is fantasztikus jazz zongorista. Róbert jól játszik klasszikus zenét is.” Szakcsi Lakatos úgy véli, hogy a hagyományos cigányzene megszűntével sok fiatal (cigány) zenész a jazz felé orientálódik: „Látja-e a fiatalok között a magyar dzsesszélet utánpótlását? (zizi)

Szakcsi L. B.: Igen, bőven! Főleg, hogy a hagyományos cigányzene megszűnt, és akik ezt tanulták volna, most özőnlnek a jazz és a klasszikus zene felé. Természetesen sok magyar is.”

Az olvasói attitűdök pozitívak.

Romepage Chat

http://www.romapage.hu/no_cache/hircentrum/article/106173/61/

Az Ando Drom volt énekesével Miczura Mónikával folyt az április 6-ai (2006) kérdez-felelek a chat portálon. Az énekesnő a világzene egyik képviselője; albumán radzsasztani cigány gyűjtésen alapuló zenék is találhatóak.

Az olvasói attitűdök pozitívak voltak.

<http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9014389>

Cigány-gázdzó, oláh cigány-zenész cigány közötti ellentétekről is szóba kerül a fórumon.

http://osztroblog.blogter.hu/?post_id=19104

Az Ösztroblog chat-fórumon a Győzike Show kapcsán kerül szó a cigánykérdésről, zenész cigányokról. Az előítéletesség mellett pl. az alábbiak hangzanak el a beszélgetésben: „ennek a teteje a zenész cigány akik iskoláztak

és teljesen más kultúrában élnek mint a többi!” „zenészcigány? És a Győzi akkor micsoda? Bár válaszolok én: se hegedű, se cimbalom, se énekhang, se kotta...mi marad? Romantik:)” Vegyes attitűdök a beszélgetés résztvevőinek körében.

<http://iszolda.hu/archiv/olvir/olvir.inc.971209.html>

A fórumon a zenészcigány a cigányok rétegződésével kapcsolatosan előke-
rülő fogalom. Vegyes attitűdökkel találkozni a beszélgetésben résztvevők
körében.

<http://forum.csillagkapu.hu/index.php?showtopic=856&st=40>

A fórumon előkerül példaként a cigányság belső rétegződése: „A beások meg az olájok megvetik a lováriakat, mert «dögevők» (régbben tényleg azok voltak, de még ma is előfordul, mert ők a legalsóbb/legmegvetettebb kaszt még köztük is). A zenész cigány lenéz mindenki mást, aki nem zenész családból való. Még mindég számon tartja minden család a másikról, hogy ki honnan jött, kicsoda-micsoda. Persze a modernizáció ezt is kezdi elnyomni, de még erősen jelen van. Ezt még Indiából hozták magukkal, és ezt a terhet még mindég cipelik magukkal.”

<http://www7.online.rtlklub.hu/hozzaszolas.php?topicid=42112&forumid=201>

Az RTL Klub fórumán arról leveleztek, hogy van-e érdeke a hazai minden-
kori politikának hogy a romák tanuljanak? Ezzel összefüggésben került elő,
hogy a magyarországi cigányság mennyire megosztott.

<http://www.dokk.hu/naplok/index.php?sid=&mutasd=VmVy6WIgc3plcmludCBhIHZpbOFn&offset=11>

A dokk.hu oldalán olvasható az alábbi hozzászólás: „Nálunk dél-alföldön is van egy utcai muzsikusz cigány. a Vukot, meg a Take five-ot szokta játszani. több más közt.:)”

<http://www.c-press.hu/modules.php?name=Forums&file=posting&mode=quote&p=605>

A C-press oldalán olyan cigányokat keresnek, akik beszélnek „még a «Kárpáti» cigány nyelvjárások: Sinti (Szinto) és Pajibáno dialektusait!”

Cigányzenét szolgáltató vendéglátóhelyek honlapjai

Budapest

http://www.gundel.hu/gundel_hu.php

Gundel Étterem: Budapest XIV. kerületében, ahol minden este cigányzene fogadja vendégeket, vasárnap pedig zongoraest.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1950>

Ezüstponty vendéglő: Budapest, XII. kerület. Minden este élőzene: cimbalom és gitár. Saját honlapja nincs az étteremnek, viszont néhány weboldalon jelen vannak, pl. **<http://www.vendegvaro.hu/37-1950>** site-on is.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1941>

Búsuló Juhász Étterem: Budapest, XI. kerület. Vasárnap kivételével minden este cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1943>

Citadella Étterem: Budapest, XI. kerület. Minden este cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1980>

Király Étterem: Budapest, I. kerület. Déki Lakatos Sándor zenéjével és a Budapesti Operettszínház művészeinek rövid revüjével várják vendégeiket.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1996>

Márványmenyasszony Étterem: Budapest, I. kerület. Esténként cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-2023>

Széchenyi Étterem: Budapest, XIII. kerület. Esténként Kállai Kis Ernő és népi zenekara játszik.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1928>

Anonymus Étterem: Budapest, XIV. kerület. Igény szerint cigány- vagy reneszánsz zene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1974>

Kaltenberg Bajor Királyi Söröző és Étterem: Budapest, IX. kerület. Minden este élőzene (cigány, sramli, harmonika, hegedű, orgona).

<http://www.vendegvaro.hu/37-2036>

Vörös Postakocsi Étterem: Budapest, IX. kerület. Esténként cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1975>

www.karpatia.hu

Kárpátia Étterem & Söröző: Budapest, V. kerület. Minden este Sárközi Lajos és zenekara muzsikál.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1997>

Mátyás Pince Étterem: Budapest, V. kerület. Déki Lakatos Sándor cigányzene-kara muzsikál

<http://www.vendegvaro.hu/37-2022>

Százéves Étterem: Budapest, V. kerület. 18-24 óráig mindennap élő cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1983>

Kispesti Halásztanya: Budapest, XIX. kerület. Vasárnap kivételével minden este cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-1998>

Megyeri Csárda: Budapest, IV. kerület. Mindennap 19 órától cigányzene.

Vidék

<http://www.vendegvaro.hu/37-2153>

Sirály Étterem: Visegrád. Minden este cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-2103>

Savoyai Kastélyszálló étterme: Ráckeve. Cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-2087>

Csíkvölgyi Pipa Csárda: Mogyoród. Cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-2709>

Tanyacsárda Étterem: Lajosmizse. Hagyományokat idéző programok: a magyaros folklórprogram, a cigányshow és a Mizsei Lajos-avató.

<http://www.vendegvaro.hu/37-2255>

Fülemüle Csárda: Villány. Esténként cigányzene.

<http://www.vendegvaro.hu/37-2214>

Barbakán Étterem: Pécs. Csütörtökön és szombaton cigányzene.

<http://www.szallasjegyzek.hu/gottwald/>

A tatai tó melletti Gottwald Szálloda hirdeti magát: míg a magyar nyelvű bemutató anyagban nem írják, hogy cigányzenét is szolgáltatnak, addig az angol (és a német) nyelvűben igen.

Cigányzenével kapcsolatos nemzetközi portálok (angol nyelvűek)

<http://www.rootsworld.com/rw/feature/gypsy1.html>

Míchal Saphiro átfogóan igyekszik bemutatni a cigányzenét. A magyar cigányzene köréből a Kalyi Jagot (Kali Jag), Balogh Kálmán cimbalistát, ill.

egy CD-jét, valamint egy Hungaroton kiadványt: a Gypsy Folksongs from Hungary (Magyarországi cigány népzene) emeli ki.

<http://www.rootsworld.com/rw/feature/gipsy.html>

A Kalyi Jag, valamint Balogh Kálmán és a Méta kerül bemutatásra a magyar cigányzene köréből.

<http://www.galbeno.co.yu/>

A magyar cigányzenészek, együttesek köréből bemutatásra kerül a portálon: Ando Drom, Balogh Kálmán, Romanyi Rota, Aladar Racz, Romano Drom, Ternipe, Amaro Suno, Kalyi Jag, Szilvási Gypsy Folk Band.

<http://www.cdroots.com/cgi/searchcds.cgi?s=fono-+hungary>

Az website-on Magyarországra vonatkoztatva egy kategóriában jelenítik meg a cigány zenét (Balogh Kálmán), a „falusi” („village”) (Zerkula János) zenét, a klezmert (Budapest Klezmer Band) stb..

http://en.wikipedia.org/wiki/Gypsy_music

A Wikipedia (enciklopédia) rendelkezik egy cigány zene cikkkel is. Az ismertetés szerint különösen erős hagyományokkal bír a cigány zene Magyarországon, Romániában és a korábbi Jugoszlávia területén.

<http://inkpot.com/classical/csardas.html>

A Csárdás című cigányzenei kiadványt mutatja be az oldal. Az albumon Sánta Ferenc és zenekara játszik.

http://www.logoi.com/notes/hungarian_gypsy_music.html

Az oldal a magyar cigány zenét mutatja be. A szerző szerint a XIX. század óta hagyomány, ha valaki Budapestre látogat, akkor cigányzenét is hallgat. Sőt, a cigányokat valahogy összekapcsolják Magyarországgal és vice versa. („Gypsies are just somehow associated with Hungary and vice versa.”)

<http://www.cartage.org.lb/en/themes/Arts/music/Ethnomusic/Ethoworld/Gypsy/Hungarian.htm>

A magyarországi cigányzenéről szól a tanulmány. Elmélkedés is található a cigányzene és a cigány zene közötti különbség kapcsán. Egy cigány művész szerint az tekinthető cigány zenének, amit cigányok játszanak. („In my opinion, if music is played by Gypsies, then that is Gypsy music.”) A magyar nóta és a cigányzene összefüggéséről is lehet olvasni ugyanitt.

http://www.sternsmusic.com/disk_info/EUCD1767

Ifj. Farkas András és Budapest Együttes Magyar cigányzene című albumát hirdeti az oldal.

<http://www.squidoo.com/gypsies/>

Az oldal bemutatja a magyarországi cigányokat, valamint magyar cigányzenét ajánl, úgy mint pl. ifj. Farkas András, Magyar cigányok.

http://music.calabashmusic.com/world/Roma_Gypsy

Kanizsa Csillagai formáció legjobb dalait tartalmazó album rendelhető meg a site-on.

<http://www.worldmusiccentral.org/article.php/20060413201447679>

Az oldalon említésre kerül, hogy Magyarországon jelentős a cigány népeség aránya, és a fiatal Ternipe együttes muzsikájára is felhívják az olvasó figyelmét.

<http://people.unt.edu/jw0109/misc/gypsy.htm>

A cigány zene és a magyar zene viszonyát is taglalja az oldal: a cigányzene és a magyar zene egymással való bensőséges viszonyt alakított ki, sőt kevertek egymással.

<http://www.ce-review.org/01/13/dullea13.html>

A magyar és a cigányzene összefüggéseit tárja fel az oldal.

<http://www.ruskniga.com/default.asp/initcode/searchall/category/CD/sc/183/list/1>

Farkas András albuma rendelhető meg az oldalon.

<http://www.szallasjegyzek.hu/gottwald/>

A tatai tó melletti Gottwald Szálloda hirdeti magát: míg a magyar nyelvű bemutató anyagban nem írják, hogy cigányzenét is szolgáltatnak, addig az angol (és a német) nyelvűben igen.

<http://www.taipeitimes.com/News/feat/archives/2003/02/28/196276>

Roby Lakatos egyik fellépéséről (Taipei) szól a cikk.

<http://www.worlddiscoveries.net/European%20Issue/Hungarian%20Music%20History.htm>

Magyar zenetörténet címmel esik szó a tanulmányban a magyarországi cigány zenéről is. A magyar cigányzenére sokszor úgy gondolnak mint az igazi cigányzenére, pedig számtalan változata létezik Európa szerte.

<http://www.webconcerthall.com/interview/antal.htm>

Szalai Antal cigányzenésszel olvasható egy interjú apropóként szolgálva, hogy megnyert a International Web Concert Hall Competition-t 2002-ben.

<http://domino.lancs.ac.uk/info/LUNews.nsf/I/CA029F2F8DDC115480256FA2003C7C19>

Balogh Kálmán és Zenekara kerül bemutatásra.

<http://music.barnesandnoble.com/search/product.asp?z=y&PWB=1&EAN=18111518727>

Csárdás – Magyar cigányzene (Sánta Ferenc és zenekara), Cigányzene Magyarországról és Romániából (Zoltán és zenekara), Balogh Kálmán, ifj. Farkas András albumait is népszerűsítő oldal.

http://www.naxos.com/edu/ext_028.htm

Liszt Magyar rapszódiai-val sokat tett a cigányzene népszerűsítéséért.

<http://www.djngomania.com/debarre.html>

Angelo De Barre zenész fellépéséről számol be a cikk (Austin Django Jazzfesztivál, 2005). A zenész magyar cigányzenéket is vegyített muzsikájába.

<http://www.multiculturalmedia.com/toceur.html>

JVC/Smithsonian népi utak antológia darabjai között szerepel 3 magyar vonatkozású zeneszám: Lakatos Sándor és zenekara (Hungarian Gypsy Music, Urban Style, Sandor Lakatos and Ensemble), Gyermekek dala két roma gyerek előadásában (Children's Song, Two Romany children), tradicionális cigány botos tánc és zene (Traditional Gypsy Stick Dance and Music).

http://www.minnesotaorchestra.org/boxoffice/subscription/sub_detail.cfm?id_series=25

Roby Lakatos és zenekara egyik fellépését hirdeti az oldal.

<http://www.jazzhot.bigstep.com/generic28.html>

Eddie South zenész bemutatását vállalja a cikk szerzője. South alapvetően jazzt játszik, ám a magyar cigány zene is nagy hatással bír muzsikájára.

<http://www.fiddle.com/articles.htm>

A Fiddler Magazinban olvasható cikkek között szerepel a Duna menti magyar cigányzenével foglalkozó is.

<http://www-ccrma.stanford.edu/~brg/brahms2.html>

Brahms „magyar táncaival” (Szép magyar táncok) foglalkozik a cikk, melyben a cigányzenei vonatkozás is bemutatásra kerül.

http://www.indiana.edu/~isis/ISIS_Events%20Gallery_Europe.htm

Kiss Éva vezette program a magyar cigányzene megismertetésére vonatkozik.

http://www.travelfirst.com/pays/malev_e.html

A MALÉV egyik járatának business class-át tesztelték: ezek szerint könnyű elaludni a gépen, mert egy pohár tokaji után egy kis cigányzenét hallgatva ez könnyedén megy.

http://en.wikipedia.org/wiki/Jen%C5%91_Hubay

Hubay Jenő zenész, zeneszerző versenyműveinek témáját a magyar cigányzenéből merítette.

<http://www.musicfromthemovies.com/review.asp?ID=5363>

The Power című film zenéjében magyar cigányzene fordul elő. Kuriózumnak az cikk szerzője a cimbalmot, a cimbalmos cigányzenét említi.

<http://www.eroica.com/bartokcds/bartok-bio.html>

Bartók Béláról szól a cikk. A zeneszerző a népzene vizsgálata mellett a cigányzenét is megfigyelte, összehasonlította a magyar népzenevel.

<http://aris.ss.uci.edu/rgarfias/bio-research/publications.html>

„Hungary no Gypsy no Ongaku – Gypsy no Kasei” című albumát említi meg az oldal szerzője. Víg Rudolf előadásában szerepel a hanganyagon cigányzene, cigány dalok.

<http://www.tonylakatos.com/news/cd2005/cd2005.htm>

Az oldal Tony Lakatos „Gypsy Colours” című albumát mutatja be.

<http://shopping.yahoo.com/p:Hungarian%20Gypsy%20Music:1922372076>

A Yahoo vásárlási lehetőséget biztosító oldalán a Ternipe Együttes Magyar cigány zene című albumát kínálják.

http://www.logoi.com/budapest/life_in_budapest/

Az élet Budapesten oldalán a cigányzenét is népszerűsítik. Az oldal szerint hagyományos cigányzenét Budapest szerte, elsősorban éttermekben lehet hallani, s leginkább az esti órákban. Cigányzene hallható még a Napház Khamorro Minority Cultural Institute-ban (Napház Khamorro Klubmozi és Kisebbségi Kulturális Intézmény) is Budapesten.

<http://www.jazzclass.aust.com/articles/impro1.htm>

A jazzről szóló oldalon megemlítésre kerül, hogy például a magyar cigányzenében is megvan az improvizáció.

<http://cd.cd-wow.de/musik/cd-csardas-csardas-hungarian-gypsy-music-8-550954.php>

A Csárdás (Magyar cigányzene) című CD-t hirdeti az oldal.

<http://www.mp3.com/ferenc-s%C3%A1nta-&-his-gypsy-band/artists/195294/summary.html>

Az oldalon lehetőség nyílik Sánta Ferenc és zenekarának anyagainak MP3-as letöltésére.

<http://www.hungryghost.net/mb/Badawi.htm>

A szerző hasonlóságot lát, hall a ska és a magyar cigányzene – elsősorban ritmusa – között.

<http://www.bodacia.com/music.htm>

Az oldalon Sárosi Bálint alapján bemutatásra kerül a magyar cigányzene, kialakulásának története.

<http://www.uwm.edu/~jenor/NMH.html>

Jeff Mangum, zeneszerzőre nagy hatással volt a magyar cigányzene.

<http://perseus.herts.ac.uk/uinfo/university-of-hertfordshire-press/romani-studies/romani-studies-backlist/romani-culture-and-gypsy-identity.cfm>

A site a romák identitásáról szól, említésre kerülnek a magyar zenész cigányok is.

<http://www.nimusic.com/showFeatureArticle.asp?ID=78>

Sean McGuire, zenész portréja olvasható a portálon. A zenész érdeklődik a magyar cigányzene iránt.

<http://www.braveoldworld.com/english/press-reviews.php>

A Brave Old World (Bow) elnevezésű alapvetően zsidó (klezmer) zenét játszó együttes kerül bemutatásra. Az együttes szívesen játszik magyar cigányzenét, valamint jazz zenét is.

<http://www.mp3.com/kanizsa-csillagai/artists/498332/biography.html>

A Kanizsa Csillagai együttes néhány dalának MP3-as letöltésére nyílik lehetőség a site-on.

http://www.ars-antiqua-austria.com/CDsmovie/KRITIKEN/KdK_H.htm

The Song of Cultures. A musical journey throug baroque Europe. Volume 2: Hungary. Az albumsorozat az Ausztriában élő zenei irányzatokat mutatja be, így a magyar cigányzene is szerepel az összeállításban.

<http://www.indiana.edu/~ceus/bulletin%20-%20september%2013,%201999.html>

A Lotus Festival fellépői között szerepelt az Ökrös Zenekar. A fesztivál az európai és ázsiai zenéket megszólaltató előadókat, zenekarokat gyűjtötte csokorba.

http://www.fluteandguitar.com/world_flute.html#twenty

Jessica Walsh World Music for Flute című könyve (CD melléklettel) kerül bemutatásra, melyben a magyar cigányzene is szerepel. Kiemelésre kerül, hogy a gazdag és életteli zene előadói nem megszokott technikákat is használnak a hegedű megszólaltatására.

<http://tcd.freehosting.net/djembemande/earth.html>

A román és magyar cigányzenére vonatkozóan olvasható a website-on, hogy alapvetően 2 féle cigányzene létezik: Meselaki Dyili, azaz a lassú, dallamos improvizáció, valamint a Khelimaski Dyili, vagyis a tánc és ünnep zenéje, amely kifejezi az élet szeretetét.

http://www.dteurope.com/julius/english/14_cult.html

Hollandiában 2004-ben bilaterális magyar-holland kulturális programsorozat fogadta az érdeklődőket. A magyar cigányzenét a Parno Graszt, a Romaro Drom és Szakcsi Lakatos Béla képviselte.

<http://www.lasvegasmercury.com/2003/MERC-Oct-23-Thu-2003/22394059.html>

Az oldalon olvasható többek között, hogy Brahms belehabarodott a magyar cigányzenébe.

<http://www.futureshop.ca/catalog/subclass.asp?catid=13249&logon=&langid=EN&test%5Fcookie=1>

A webshop Farkas András zenéjét, albumait népszerűsíti, kínálja eladásra.

<http://www.gaintravel.co.uk/Itineraries/ItineraryViewer.aspx?id=518¤tpage=1&ptabid=143&ptabindex=4&tabid=0&tabindex=0&areafilter=>

Egy utazási iroda oldalán leírás olvasható egy ausztriai körutazásról, ahol a burgenlandi részen az Eszterházy kastélyon kívül a magyar és osztrák konyha, valamint a cigányzene került kiemelésre.

http://www.suite101.com/article.cfm/gourmet_passport/86605

Az oldalon a budapesti Gambirinus Étterem kerül görcső alá, ahol cigányzene is hallható (leginkább Palotás).

<http://www.infoplex.northwestern.edu/student/recguide/do/4.html>

A belmonti Kenessey's Wine Cellar Étteremben magyar cigányzene hallható keddtől vasárnapig.

Szerkesztői utószó

A társadalmi struktúra megannyi szegmensével foglalkoztunk eddigi köteteinkben. Forray R. Katalin tanulmánya kísérletet tesz arra, hogy új aspektusból értelmezze a roma, cigány zenekultúrát. A cigány zenéről szóló tudományos diskurzus eddig sokkal inkább hívott elő részint esztétikai, részint kultúrtörténeti kérdéseket, a zenemű mint vizsgálati objektum határozta meg tehát alapvetően a kontextust, így a késői kutatástörténetben szinte kizárólagosan a folkloristák érdeklődésére tarthatott számot. A jelen tanulmány ettől merőben eltérő vizsgálati pozíciót jelöl magának: a cigány zene hagyomány egyik szegmensét vizsgálja oly módon, hogy művelőire fókuszál. Itt azonban megint azt tapasztaljuk, hogy nem az egyébként üdvözlendő, s magyarországi kutatástörténetben is egyre erőteljesebben megjelenő kulturális antropológiai szemléletmód, s nem is a 70-es évek elejétől mindinkább jellemző, ám mára kevésbé termékenyítőnek tűnő szociológiai iskola leíró beszédmódja érvényesül.

Helyette a tanulmány aktuális kérdésekre kíván meg praktikus válaszokat fogalmazni. Inkább koncentrálni tényleges hasznosságra, azaz: értelmezi a pályázat kiírójának motivációit és aktuális társadalmi lehetőségeit, a pályázat által megfogalmazott célrendszert. A dolgozat ennek a szituációnak tényleges szereplőit szólaltatja meg; a velük készített, a kutatás különböző szakaszaiban ismételt interjúk azok, amelyek megmutatják a pályázati anyag mögött meghúzódó döntési mechanizmusokat, az érintett érdekvédelmi csoportok közötti viszonyrendszert, annak alakulását egy olyan rövid időszakban akár, amely a pályázati szándék nyilvánosságra kerülésétől a dolgozat megírásáig eltelt.

Alighanem a tanulmánynak különös értéket ad az, hogy a kutatás folyamata az egyébként aktuálisan ellenérdekelt felek dialógusához hozzá tudott járulni – miközben ez nyilván nem tudományos célként artikulálódik.

A törzsszöveg létrejöttét és a kutatás egészét az OFA támogatta, a kötet függelékében található adattábla a SAL (Society and Lifestyle) nemzetközi kutatási projekt kezdeményezésére készült.

Interjú Szirmai Lászlóval, az Országos Szórakoztatózenei Központ igazgatójával

„A munkaközvetítés a rendszerváltás után megszűnt. Kicsit talán várni kellett volna, amíg a kötelező munkaközvetítés átvezeti rendezett körülmények közé a szórakoztatózenészek alkalmaztatását. Amikor megindult a piacgazdaság, mindenki megtalálta a zavarost, a vendéglátósok is, azonnal elkezdődött a fekete munka. A működési engedély az alkalmazás, sőt közvetítés előfeltétele volt, annak meg az OSZK vizsgálója.

Amióta nincs a kötelező munkaközvetítés az OSZK tevékenységi köre erősen leszűkült. A kötelező munkaközvetítés időszakában a könnyűzenei oktatás is az OSZK feladata volt. Havi két zsemle árából lehetett tanulni zenét az OSZK központi zenei stúdiójában. Ez ma is működik, és azért mondják „stúdiónak”, mert nem iskola, hanem oktatási részleg, amelyet a Zeneművészeti Szakszervezet felügyel. Minden megyében voltak stúdiók, ahol az OSZK képezte ki a muzsikusokat. Az egész világon megismerték a cigányzenészt, a szalonzenészt, vagy a szólózongoristát, Japántól az USA-ig, sőt az araboknál is játszottak. Amszterdamban is négy-öttagú zenekarok voltak. A zenészeknek munkabérük tíz százalékát kellett hazaküldeniük a közvetítésért, a kiszállításért.

A fővárosi és a vidéki vendéglátóipar közvetlen kapcsolatban volt az OSZK-val. A vidéki kirendeltségek is azért a kis közvetítői díjért kiközvetítették a zenészeket, táncosokat. Sok vendéglátósnál, minden sarkon volt zene, és nem mentek tönkre a vendéglátók. Magyarország a szórakoztató zenéjéről híres, exportképes ország volt.

Azt szokták mondani, hogy nem kell már ide a cigányzene, minek a «Deres már a határ». Dehogynem kell! A magyar cigányzenészek klasszikusokat is játszanak, amely nagyon élvezhető, és ez bizony szakmai felkészültséget is megkövetel.

Az OSZK-nak 13 megyei kirendeltsége van, amelyek képzést és vizsgát szervező, munkaközvetítő irodák, a vezetőjük a szakszervezet bizalmija. Az irodák egy-két helyiséges bérlemények, nehezen működik, mert sokan nem veszik igénybe a munkaközvetítést, ami ugyan nem kötelező, de nem is tilos!

Az OSZK ajánl zenészeket, munkához kíván juttatni zenészeket... Csak hát azt szoktam mondani, – a nem tisztességesek felé mondom – hogy a lopott cigarettánál nincs olcsóbb, és ha egy zenészt nem jelentünk be egy forintra

sem, nem hogy minimálbérre sem, az nem jó a zenészeknek sem. Úgyhogy egy-két üzletben ki kéne fehéríteni a fekete munkát. A fekete munkás zenész több százmilliót jelent évente... Ezek az utcán heverő pénzek.

Ma is kell a szakvizsga, vagy működési engedély, mert az, hogy valaki zenészeknek vallja magát az édeskevés. Miért, ez nem egy szakma? Tizenegynéhány évig tanul valaki, míg a közönség elé lép. Nem biztos hogy akadémiai végzettség kell hozzá, de hogy nagyon sokat kell gyakorolnia, az biztos. Megjelent az újságban, hogy szakma lesz a takarítás! Hát hogyha a takarítás szakma, akkor a zenész nem egy szakma? Ugyanis nagyon sokan támadták, és ma is támadják, hogy miért kell vizsgáznia a zenészeknek. Mert az a zenész, aki annak vallja magát. Én erre azt mondtam, hogy aki ezt vallja, annak a vakbelét is vegye ki az, akinek ehhez hangulata van, minek a diploma...? Igaz, hogy a kettő nem összehasonlítható, mert felelősségteljesebb az orvosi munka, de igenis kell a szaktudás a zenéléshez is.

Azért szűnt meg, mert az akkori demokráciacsinálók, a jó pozícióban lévő emberek úgy akartak átjönni a demokráciába, hogy én mindent a világon kiöntök, fürdővizet a gyerekekkel együtt, minden jót, ami a múltból származott. Vállalni kellett volna a múltnak azt a jó intézkedését, jó szokásait, ami a demokráciát is jól talpra állította volna. Az első perctől kezdve, és nem lett volna annyi baki, amit az országban még ma is nagyon-nagyon korrigálni kellene. Akkor én mondtam is, hogy nem ezzel kellett volna kezdeni a demokráciát, hogy 1999. április 1-gyel szabad a gazda. Úgy alkalmaznak, ahogy akarnak, és kész. Mindenki tudta, hogy ez mit von maga után. Ez sajnos be is jött. Ez az egyik.

A másik az, hogy a feketemunka óriási pénzek a földön, és óriási kínok lesznek a következmények. A következmények a következők: a zenészeknek ijesztően nagy százaléka nem tudom, hogy fog nyugdíjba menni, mert mintegy tizenöt-tizenhat éve nincs munkaviszonyuk. Számlát adjon... Tessék elképzelni azt a pár ezer forintért dolgozó zongoristát vagy cimbalmost, akinek számlát kell adni! Ugyanúgy számlát, mintha egy nagyobb vállalkozó lenne, arról hogy felvette a hatvankétezer forintot, vagy amikor huszonötezer volt a minimálbér. A számla mellé ugye tudjuk, hogy egy gazdasági szakember és egy jogász is kellene, aki ezt felülbírálja, jóváhagyja. Add be pajtás nem lesz semmi baj. Itt minden további nélkül behajtották az embereket, akik életükbe nem foglalkoztak számlával. Behajtották azokat a muzsikusokat, akiktől mindig is távol állt, hogy most a saját magad gazdája legyél.

Alkalmazzam önmagamat... Elment, lejátszotta a napi hatóráját, aláírta a szerződést, sok többi jó emberrel együtt munkaviszonya volt.

Azt mondják, hogy ma 2 és fél millió ember van munkaviszonyban. Ijesztően nagy százalék ezen belül, akik minimálbérre vannak bejelentve. Régen 5 millió ember volt munkaviszonyban? Hát itt a probléma! Hogyan lehet ezt megszüntetni? A törvény teljes szigorával! Nem megszüntetni a működési engedélyt, hanem ellenőrizni. Azt a zenészt is, aki muzsikál, mert ha adunk munkát, akkor ellenőrizzük. Várjuk el, hogy adózzon. És ez a zenész, aki adóköteles, boldogan fog adózni, ha van miből! Boldogan fog adózni, ha van holnapja. Boldogan fog adózni, ha tudja, hogyha beteg lesz, táppénzt is kap, betegállományba mehet. Sőt nyugdíjas állás a muzsikus. Azok az emberek nem fogják megtagadni az adózást.

Csak ugye tizenöt-tizenhatodik éve immár, hogy könnyű Katikát táncba vinni, amikor ki kell fizetni a villanyszámlát, na meg netán enni is kellene! Könnyű azt mondani neki, hogy: na ide hallgasson! Menjen a sarokba, csináljon egy kis helyet magának, aztán nyekeregjen! Mert ilyet is hallunk! A zenésznek! Aki már papíron hivatásos előadóművész... Miért kell bele-tapосni ezt a szakmát a sárba?! Lehet, hogy most hazabeszélek: az OSZK-t kellene felkérni arra, hogy igenis jogosult legyen ellenőrizni, igenis jogosult legyen közvetíteni, igenis tudják, hogy hol érhetőek el a zenészek.

Az OSZK mellett még jöjjön létre három, négy, öt garanciával rendelkező intézmény, szervezet, vagy vállalkozás, ahol a zenész bejelentve, munkaviszonyban a törvényes munkaidőnek eleget téve, és emellett a kultúrált és magas színvonalú szórakoztatás biztosításával kellene játszani őket. Oda kell menni és a fejére csapni annak, aki valóban létrehozza a fekete munkát, és egy picit a fejére koppintani annak – nem nagyon, csak picit, hiszen kiszolgáltattott emberrel azért másképp kell – aki ezt végzi. Így rendet lehetne tenni. Így alacsonyabb lehetne a TB, a személyi jövedelemadó. Mert ezek a nagyságrendek óriási pénzt hajtánának be az államkasszába. Ebben én nagyon biztos vagyok.

A vendéglátásban nemcsak papíron kellene kötelezni azt, hogy meglegyen a végzettség... Most már a szakácsnak se kell papír róla. A nagymama is főzhet. Lehet, hogy a nagymama nagyon jól főz, de lehet, hogy sokáig megmarad az étel, mert nincs vendég, és lehet, hogy ez a kis vacak, ez az úgynevezett szalmonella sokkal nagyobb kárt csinál az államnak, az egészségügynek, mint az az egész mindenség, amit x úr nem akar befizetni.

Mondjak valamit? Ha valahol egy vendéglátós azt mondja, hogy nem tudok csak fekete munkával üzemelni, az zárjon be. Ebből ne legyen valakinek se Mercédese se sarki palotája, úgy hogy a másik ember pedig nyugdíj helyett önkormányzati segílyt kapjon, ha kap, ha lesz pénze az országnak.

Rendet kellene végre tenni. A rendszerváltozás óta mindegyik kormány azt mondja: A fekete munkát megszüntetni! Senki nem tesz semmit. Kiküldenek néhány határon túlit. Nem ez a megoldás. Rendet kellene tenni, és lenne végre megint olyan Magyarország, amire vágynánk.

Az állami támogatás az a 150 milliós ígélet... Több évvel ezelőtt indult ez a kérés, elvárás. Legutóbb azt mondták, hogy 2006. jún. 20-án dönt az OFA, hogy az OSZK, vagyis a Zeneművészeti szakszervezet, 4 megyei kirendeltség, a Budapesti Központi Szakszervezeti Bizottság, valamint a Magyar Élő Zene KHT megkapják fejenként ezt a huszonöt milliót. 20-án összeült az OFA, és döntés helyett azt döntötték el, hogy augusztus közepéig elhalasztják a 150 millió forint kiutalását, a pályázataink elfogadását. A zenészek alkalmaztatására pályáztunk, hogy megállapodást kötünk a vendéglátóval, és durván felét mi fizetjük a révésznek (TB), felét pedig a vendéglátós. Tehát a vendéglátós ötven százalék kedvezményt kap a zeneszolgáltatásra, vagyis úgymond a visszavezetését tudnánk biztosítani a szórakoztató zenészeknek a szórakoztató iparba a szálloda- és vendéglátón keresztül. Ezen felül még arról is beszéltünk, hogy kultúrházakban cigányzenekarok, koncertek, nótaestek, operettest lehetne. Ahol főleg a roma zenészek alkalmazása lenne a cél. Hiszen a roma zenész van a rosszabb helyzetben, hiszen a roma zenész apáról fiúra... „e fiúból primás lesz, meglátja” – ez mindig érvényesebb, volt, mint a tánczenésznél, ahol az apa azt mondta: „tanulj egy normális szakmát is fiam nappalin!” Aztán hiába zenész akart lenni, el kellett végeznie azt is, amit nem szeretett.

A tánczene ma már lehet szintetizátoros zene, de nem így a cigányzene. Mert a cigányzene akusztikus zene. A cigányzenekar felállása: cimbalom, hegedű, bőgő, brácsa, azután jöhet rá a klarinét, a cselló, és jöhet a segédprimás. Ezek akusztikus hangszerek, ide ember kell mögé. Minden egyes embernek van fizetése, vagyis kéne lenni... És ez bizony többbe kerül. Tehát ők vannak nehezebb helyzetben.

És természetesen az úgynevezett roma zenész program minden további nélkül kell, hogy működjön. Természetesen, ha egy tánczenész csoportban van nem roma is, őt sem zárjuk ki, mert abban a pillanatban diszkrimi-

náció lenne. De mivel a roma zenészeknek nincs annyi iskolája, bizony jobban rá van szorulva a támogatásra, mint egy nem roma zenész.

Betyár helyzetben vagyunk, mert mi mindig csak azt tudjuk mondani a zenészeinknek, amit nekünk mondtak.

Mi készen vagyunk mindenre, itt tíz perc alatt fel tudunk állítani mindjárt három zenekart, ha szakemberek vagyunk, és azért itt mindenki az. A megyei kirendeltség vezetői is, mint szakszervezet állnak a feladat előtt.

Kihalóban van ma a cigányzenész szakma. Ez egy összetett probléma. Ugye a zene szeretetét, a zene mesterségét a cigány családokban apa adja át fiának. Igen ám, de valamiből meg is kell élni. Ez régen még működőképes volt, de ma már nincs igazán kereslet a muzsikus társadalom zenéjére. Azt kérdezte, hogy mi ennek az oka: egyrészt nagyon nagy felelőssége van véleményem szerint ebben a médiának. Ugyanis a média nem igazán közvetíti a cigányok által játszott zenét, mint értéket. Ha ma egy fiatal bekapcsolja a televíziót, mit lát? Csak azokat a hadd ne nevezzem nevén őket..., szóval, akik nem játszanak olyan igényes zenét. Igenis műsoridőt kellene adni ennek a zenének is. Érthetetlen a média ilyen fokú közönye.

Egyébként az idősebb korosztály szereti, értékeli is ezt a zenét. A gond az, hogy számukra viszont megfizethetetlen beülni egy vendéglátóhelységbe jó zenét hallgatni. Ma hol teheti meg ezt egy átlag nyugdíjas? A probléma másik oldala pedig az, hogy ma a nagy többség már nem tud megélni a muzsikus vagy előadói létből. Egy felelősségteljesen gondolkodó szülő nézi a gyermeke jövőjét, esélyeit is, a szórakoztatóipar pedig nem ad esélyeket. Attól félek késő lesz, amikor észbe kapnak azok, akik tehetnének, segíthetnének ezen a helyzeten. Ezt a kincset nem szabadna eltékozolni” – foglalta össze Szirmai László.

SUMMARY

The Gypsy Studies series are engaged into many segments of social structure. Prof. Katalin R. Fory's study tries to interpret the roma, gypsy musical culture from a new aspect focusing on the artists of Hungarian gypsy music, searching for practical answers for actual social questions. The fact that the research contributed to a dialog between current adverse parties afforded the study a special value.

